

Z mého života

Jan Evangelista
Purkyně

Z MÉHO ŽIVOTA

JAN EVANGELISTA PURKYNĚ

eknizky.sk

Z mého života by eknizky.sk is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License, except where otherwise noted.

Obsah

ÚVOD.	vii
DĚTSTVÍ 1787—1798.	1
PO DEVÍTI LETECH.	49

ÚVOD.

Počátkem října 1863 ujal se redakce „Rodinné kroniky“ (založené v dubnu 1862) po historiku Karlu Vítu Hotovi devětadvacetiletý básník *Jan Neruda* a brzy potom, koncem řečeného roku 1863, překvapil odběratele a čtenáře těchto „obrázkových listů nedělních k zábavě a poučení“ v 90. čísle IV. svazku velmi poutavými „*Výryvky z mého života*“, které asi na popud nového redaktora „sepsal *Jan Ev. Purkyně*“.

Cím tehdy byl tento velký učenec světového jména pro Prahu a Čechy let šedesátých, nelze si dnes ani dobře představit. Nebyl sice politickým vůdcem jako Palacký nebo Rieger, ale opravdovým miláčkem národa, jak dokázal mimo jiné jímavé projevy zvláště velkolepý pohřeb Purkyněův, konaný dne 31. července 1869 (Jan Ev. Purkyně zemřel dne 28. července) z domu smutku v Spálené ulici na památný hřbitov vyšehradský.

Nynějšímu pokolení může do jisté míry přiblížit a osvětlit velikost postavy slavného badatele výmluvný feuilleton „Národních listů“ z 30. července 1869, jímž doprovodil svého otcovského přítele ke hrobu oblíbený druh Nerudův, básník *Vítězslav Hálek*:

„Málo poutníků proputuje cestu pozemského žití s výsledkem takovým, aby se za nimi rozestírala celá říše neunavené práce, celá zásoba nově mohutných myšlenek,

aby za nimi s vděčností pohlíželo člověčenstvo a pokrok a osvěta, aby s žehnáním zaznamenávaly každý krok pouti, v základech tak odvážné a na výsledcích tak šťastné.

Purkyňova dráha nevyzývá k následování, neboť jakž možná následovati toho, kdo ve vlastním nitru měl podmínku a záruku velikosti a zdatu?! Ale Purkyňova dráha vyzývá k radosti, že tolik dokonáno, vyzývá k hrdosti, že tolik dosaženo, vyzývá k nadšení, že takým způsobem vykonáno!“

A o dva odstavce doleji zdůrazňuje upřímný ctitel památky slavného krajana jeho hluboké češství:

„Pohlíží-li dnes veškerý vzdělaný svět s důstojnou vděčností k muži tak překrásně vznešenému, tož připadá *nám* nejmilejší povinnost, abychom se za ním ohlíželi s plnou láskou, s horoucí vděčností rodiny jím milované, zejména pak s hrdostí právě českou. Vždyť ten přemilý kmet byl *naš* celým svým cítěním a vši svou snahou velkolepou, byl *naš* nejen velkým duchem, ale hlavně nade vše šlechetným srdcem svým. *Naše* byla ta jeho vlídná tvář, *nám* platily nejkrásnější chvíle jeho života, *naše* byla ta věčně mládnoucí a vše omlazující mysl jeho, *naš* byl konečný cíl a zámysl tohoto bohatého života.

Jakož byla kolébka jeho postavena do lůna české domácnosti v našem městečku a jakož matka jeho náležela českým matkám, jimž dobrota a svěžest tak jest vlastní jako půvab madonám Rafaelovým: takž byly i naše touhy jeho touhami a naše utrpení jeho utrpením.

Byliť sice lidé, kteří s výčitkou rozumovali, že život

svůj protrávil v cizině a teprva po činnosti své vrátil se k nám, avšak lidé ti zapomněli předně, že vídeňská vláda nedovedla činnost jeho upoutat k nám a že, když později sám se k nám hlásil, tatáž vláda tuto jeho činnost k nám upoutati nechtěla. Tito lidé zapomněli, že nevolnický život našeho národa neměl prostředků, aby podnícel k úplnému vyvinutí vědeckému ducha, jehož předmět bádání nenáležel výhradně do repertoiru národního.

Avšak Purkyně nevyšel z vlasti na nečest jména českého, Purkyně vyšel do ciziny, aby právě v cizině proslavil jméno české nejvýše, i zůstal naším a jest naším, třebať ho i požíravá věda německá prohlašovala za svého ve vši nenasytné hltavosti své. Vždyť i na Husa brousila si choutky, vždyť i Šafaříka předložila si na hodovní stůl — jakž by byla ušetřila Purkyně!“

A nakonec ještě povahopis českého učence jako člověka:

„*Tot' byl člověk!* můžeme všichni zvolati s pravým potěšením a s českou právě upřímností. A jaký to byl člověk! Laskavý až k dobrotivosti, dobrotivý až k skromnosti, skromný až k sebezapření, prostomyslný až k vtělené upřímnosti. To nebyla velikých zásluh učiněná chvástavost, to nebylo nedostupné sebevědomí aneb nadutost, vidoucí jen to, co jejího jest, a slepá ke všemu ostatnímu. To byla laskavost právě otcovská k jakékoli snaze, to bylo přítelovo porozumění všemu, co bylo oprávněno, to byla vtělená volnost člověka. — To nebyl kultus autority, to byl kultus ducha ve všech jeho zjevech!“

Tak byl národem chápán a zbožňován velký jeho příslušník, a nedovede-li si kdo dnes učinit představu o této nebetyčné postavě českých dějin kulturních ani po přečtení zaslouženého nekrologu z nadšeného pera Hálkova, možno se mu dát poučit četnými studii pozdějšími, dosud neukončenými, které jsou roztroušeny po významných publikacích vědeckých a k nimž odkazuje i nedávno vydaná „*Ročenka Purkyňovy společnosti za rok 1935*“, kde významní odborníci, jako doktoři a profesoři *Bohumil Němec, Josef Pelnář, František Karel Studnička* aj., namnoze vědečtí pokračovatelé Purkyňovi, shrnují v přehledných člancích epochální význam znamenitých výsledků geniální práce svého předchůdce.

Ale i naše mládež si musí slavného Čecha znovu zamilovat a uvědomit si, za jak těžkých poměrů, tolik odlišných od nynějšího stavu věcí, vyrůstal a postupoval zdárný syn českého národa, proslavivší nad jiná místa vlasti skromné Libochovice nad Oharkou, jimž jsou zasvěceny poutavé jeho „*Výryvky z mého života*“, otištěné, jak řečeno, původně v „*Rodinné kronice*“ (v číslech 90—95 svazku IV.), samostatně vydané r. 1887 v Libochovicích Danielem Mayerem pod titulem „*Vzpomínky Jana Ev. Purkyně na vlastní mládí v Libochovicích prožité*“ a dnes již nepřístupné.

Přítomné vydání upraveno tím způsobem, že část, která v původním textu předchází vlastní popis dětských let, totiž odchod Purkyňův z kláštera a návrat do rodného města r. 1807, položena teprve za dotčené líčení nejstarších vzpomínek, takže usnadňuje přehled pohnutého života

Purkyňova, jež tu lze krátce doplnit několika úryvky z autobiografie učencovy., napsané pro Riegrův „Slovník naučný“ roku 1867 (VI, str. 1115—1119).

Vyjímáme odtud:

Jan Ev, Purkyně nabyl počátečního vzdělání ve škole v Libochovicích, načež, hudbě se vyučiv, poslán jako chorista do Mikulova na Moravě, kdež vychodil s dobrým prospěchem školy normální i gymnasiální a vstoupil do řádu piaristického, maje v úmyslu oddati se výhradně vědám a státi se učitelem za příkladem mnohých slavných mužů, kteří vyšli z toho řádu, jako Voigt, Dobner, Konarski a j. Po jednoročním noviciátě v Staré Vodě na Moravě na slezských hranicích poslán do Strážnice na hranicích uherských, kde vyučoval v druhé gramatikální třídě. Tenkrát již (r. 1805) počal se Purkyně zabývati jazykem a literaturou českou, horlivě se též uče jazyku italskému a francouzskému. Koncem školního roku 1806/7, kdy vyučoval v první normální třídě v Litomyšli, vystoupil z kláštera, aby se mohl v svobodnějších poměrech věnovati svobodněji vědám. Odešel potom do Prahy, vstoupil do druhého roku filosofie na universitě a živil se samostatně jako domácí učitel synků z bohatých rodin, naposledy vychovával mladého Ferdinanda barona Hildprandta. Podporován rodiči tohoto mladého šlechtice, oddal se Purkyně lékařství, maje toto studium za jediný prostředek k důkladnému poznání přírody. Fysiologie se stala jeho nejmilejším předmětem a mimo ni se zabýval také anatomií. Roku 1818 — v svém jednatřicátém roce —

byl povýšen na doktora lékařství, načež se stal asistentem anatomie a fyziologie. Jeho inaugurační disertace „Beiträge zur Kenntniss des Sehens in subjektiver Hinsicht“ („Příspěvky k poznání vidění po stránce subjektivní“) získala mu pozornost vědeckého světa a nadto i přátelství slavného Ooetha, čímž mu byly ovšem další pokroky a práce velmi usnadněny.

A nyní jen stručně další data:

Roku 1822 se naskytl Purkyňovi příležitost, aby se ucházel o samostatné místo profesora fyziologie na universitě ve Vratislavi. Ačkoli měl několik konkurentů a sami říšští Němci se stavěli s počátku proti uchazeči z Rakouska, přece získal toto vlivné místo mimořádnými schopnostmi a brzy i srdce svých posluchačů a kolegů, kteří poznali ušlechtilou povahu „dobrosrdečného Rakušana“.

Základem slávy Purkyňovy se stala zvláště jeho průkopná studie „Die Sinne des Menschen in den wechselseitigen Beziehungen ihres psychischen und organischen Lebens“ („Smyslové člověka ve vzájemných vztazích svého života psychického a organického“), vydaná r. 1827 v Münsteru, a jeho výbornou pověst jako nejšťastnějšího objevitele utvrdily konečné výsledky jeho usilovného bádání o vzniku živočišných vajec (odtud nápis na náhrobku Purkyňově: „Omne vivum ex ovo“, což je po česku: „Vše živé (pochází) z vejce.“).

Když byla po r. 1848 rozšířena v Rakousku pravomoc universitních sborů profesorských, dosáhl toho uvědomělý

Cech z university v Bratislavě, že také jemu umožněn r. 1849 návrat do vlasti, čímž se vyplnilo jeho životní heslo:

Volá-li vlast, ve vlast se vrať, pomáhej chutě, číň a rad!

V Praze pokračoval Purkyně v své badatelské práci, nalezal však při tom vždy dosti času i k práci buditelské, národně výchovné a vzorně nabádavé, jak o ní svědčí mimo jiné zvláště vřelé ocenění zásluh Purkyňových v citovaném feuilletonu Hálkově.

České písemnictví obohatil Jan Ev. Purkyně mimo jiné nejhorlivější spoluprací v odborných listech „Kroku“, „Živě“ a „Časopise českých lékařů“, dále jako dovedný překladatel lyriky Schillerovy a jiných děl světové literatury i jako bystrý původce četných epigramů a hlubokých aforismů.

Také jeho vzpomínky, z nichž nejzajímavější podává tato knížka, jsou významným literárním dokladem Purkyňova značného nadání pozorovacího i jeho ušlechtilého srdce a nedocenitelným obrazem jak mládí autorova, tak i památného jara našeho národa.

DĚTSTVÍ 1787—1798.

Bylo to roku 1787, večer 17. prosince, když jsem spatřil první světlo v zámku libochovickém. Je to stavení úhledné, ve čtverhran vysoko se vypínající nad městem a okolím. K poledni běží okolo Oharka, pod zámkem je panský mlýn, pak dřevěný most, vlevo panská hospoda. Mezi mlýnem a mostem po břehu několik soch patronů českých. Před mostem sestupuje kvádrovým kamením vydlážděná a po stranách vyzděná hráz pro plavení panských koní. Na protějším břehu, kde činí řeka velikou okliku, vypínalo se krásné, vysoké stromoví. U mlýna byla hráz. Vevzdálí k poledni, kde leží Poplza a Podbradec, vypínalo se úbočí, na němž se k Budyni prostíral les Šebín, kdež se i usmíval na okolí kostelecký kostelíček s červenou střechou a bílými zděmi.

Když jsem se narodil, byl prý právě můj otec, Josef Purkyně, na hospodářských cestách a vraceje se večer, byl tím novým křiklounem, jenž se zdráhal lykati božího vzduchu, mile překvapen. Moje matka vždy s velikým unesením povídávala svým přítelkyním o tom blahém okamžení. Já sedával po straně a tušil jsem, o kom se mluví.

Mám více takových vzpomínek z prvních dětských let, o kterýchž nevím, zdali jsou mé vlastní, aneb vypravováním mé matky ode mne živě pojaté a za vlastní držané. Nepochybují, že to i u mnoha jiných bývá, jižto míní

2 Z mého života

chovati vzpomínky od třetího, ano i od druhého roku svého živobytí. Budu-li tedy podávat takové časné vzpomínky, nemohu vždy určití, zdali jsou mé vlastní čili vštípené mi později z vypravování matčina.

Nejprvnější jest pád na bradu, po němž chovám jízvu až dosavad. Otec psal v druhém pokoji, já přistavil stoličku na levou stranu a hraje s ní nohama, zvrhl jsem ji a padl bradou na zem, což způsobilo nemalého leknutí a povyku. Zdá se mi, že to bylo as v třetím roce, což vysvítá již z toho, že jsem potřeboval stoličky, abych mohl hleděti na stůl. Podotýkám, což ovšem známo, že ta jízva se zvětšila podobně s mým tělem tři — i vícekrát.

Jiný obraz mi tane na mysli, když jsme bydleli po nějaký čas v Budyni, ano se v zámku libochovickém něco stavělo. Byl to dům na náměstí nablízku polozbouraných městských hradeb, neboť i Budyně bývala ohrazena jako většina menších měst před třicítiletou válkou. Tam na dvoře mezi zříceninami jsem si hrál s dětmi. Najednou jsme spatřili těkajícího koníka, bylo to rozpustilé hřibátko, my však je měli za velikého koně, rozprchli jsme se s velikým křikem a ukryli se co možná. I to učinilo veliký rámus v rodině a matka ochotně o tom povídávala. Z toho jsem však podržel až do posledních let veliký respekt před koňmi, a ačkoliv jsem usiloval v pozdějších letech naučiti se jízdě, neučinil jsem v tom nikdy valných pokroků.

V témž domě jsem našel později český rukopis, jednající o událostech třicítileté války, jež jsem sdělil

Václavu Hankovi. Chová se dosud v Museu království Českého.

Z pátého roku chovám dosti mnohých vzpomínek, které arci nemohu podati pořádkem časovým, an jsem tenkrát nepočítal času. Bojím se nuditi čtenáře, neboť pochybuju, že by takové obrázky byly jemu tak milé, jakož jsou tomu, na jehož života nitce jsou zavěšeny. Pokusím se přece o to důvěruje, že se tím zavděčím mnohému z mých příznivců. Snad i některý z těch obrázků podá příčinu k psychologickým poznamenáním a rozvahám.

Můj otec byl rozený Libochovičan. (Jeho otec, můj děd, byl řemesla řeznického, nejbližší pak předkové pocházeli z Litoměřic.) Otec ho dal na studie do kláštera oseckého. Povídal o tom, co tam zkusil, an se prý v zimě v netopeném pokoji obracel dech na peřině na jinovatku. Že se tam naučil latině, poznávám z toho, že užíval k modlení ascetické knížky latinské, skvostně vázané. Jednala o čtyřech posledních věcech, posavad ji chovám. Titul jest vytržen, poznávám jej však z aprobace duchovního censora, která stojí na poslední stránce. Titul tam uváděný jest následující: „Veteris hominis Metamorphosis et Novi Genesis. Auctore R. P. Guilelmo Stanihursto. S. J.“ Jedná ve čtyřech odděleních (prooemia) o smrti, o soudu, o pekle, o nebi. Před každým oddělením se nachází dost dobrá rytina, obrazící smrt, poslední soud, d'ábla, sedícího na pekle, a nebe s kůry andělskými.

Otec měl bratra z druhého otce, jenž se nazýval

4 Z mého života

Jermon a jehož potomci jsou ještě naživě. Pan Jermon byl řemesla svého krejčí, byl u nás denním hostem a zvláště mnoho zabýval se mnou. Vzpomínám si, že mi ušil šaty z látky zelenosmědé, pokryté hadovými žlutými čárkami. Víím, jak jsem seděl na stole, jak mi je oblíkal, jak mě postavili na stůl a jak se jim ty šaty líbily. Též i já, neb jsem byl hezký chlapeček. I chválili mě i lichotili mi se všech stran.

Zvláště pan Jermon se mnou zacházel jako s nějakým princem. Svědčí tato památka, že jsem měl pamět barev velmi živou, kdežto mnozí si vzpomínají jen na bezbarevné podoby.

Jiný obrázek z mého dětství jest žlutá umrlčí truhlička s křížem, v níž byl uložen můj bratříček Emanuel, jenž zemřel v druhém roce svého stáří. An byl dvě léta mladší než já, mohu z toho posouditi, že jsem tehdáž byl stár asi čtyři léta.

Jiný obraz mi tane na mysli o svatém Mikuláši. Přišel v biskupské čepici a ornátě s andělem a čertem. Byl to mladý Ratzler, syn pana vrchního. Zhrozil jsem se velice toho výjevu. Měli co dělat, aby mě utišili odstraněním Mikuláše s jeho čertem i andělem. Zato mi zanechal biskupa Mikuláše, sedícího ve voze s koníčky. Za zády měl pušpanové proutky, v nichž jsem nalézal každého rána několik lískových oříšků.

Nabájl mi též pan Čapek, vrchnostenský felčar, že přijede k Štědrému večeru po Oharce Praha a že tam bude lze dostat skvostné věci. Také mě mámili zlatým

prasátkem, odleskem zrcadla na stěně, které jsem chytal a nemálo se divil, že mi vždy uklouzlo. Bavili mě tím a jinými povídkami, abych dodržel postu k večernímu obědu.

Nejvíce upomínek chovám z pátého a šestého roku, kdež vzrůstalo ve mně uvědomění. Zvláště si vzpomínám na cestování s otcem v hospodářských záležitostech. Mělť otec pár švarných koní, kočího a vlastní vůz. Marštal byla v panském dvoře. Tamť jsem jednou vkročiv našel hadříček, jež jsem poznal, volaje: „To je můj ňumňáček!“

Kočí se jmenoval Michal. Byl statné postavy a velmi čistě se držel. Cídil u nás boty, sám maje boty vždy vyleštěné. Jednou v neděli seděl v pokoji a já mu leza na klín vstoupal na boty. On se omrzl a svrhl mě. Já plakal jako žaluje na bezpráví a kočí z toho byl od otce pokárán. Uvádím to, abych ukázal, že jsem tehdáž byl smýšlení velkopanského, což ovšem přestalo po smrti otcově. Vzpomínám si, že ještě tehdáž

Michal k nám docházel a že spolknuv jednou rybí kůstku bezmála by se byl udusil, čemuž pomoženo boucháním na záda.

Na cestách s otcem míval jsem příležitost seznámiti se s okolím a i s hospodářstvím. Někdy se přidružil do vozu pan Čapek nebo některý písař, s nímž rozumoval otec o hospodářských záležitostech. Vzpomínám si, že mluvil o pšenici, jak po dešti vysoko „vystřelila“.

Jinda jsme hledali granáty v Solanech nedaleko Striblic, kde se dosud vybývají granáty. Otec našel v zemi,

6 Z mého života

nově vykopané, veliký kus jako hrách, který ukazoval doma co vzácnost.

Byla tam nová stodola, díval jsem se, jak tam dělali z hlíny mlat.

Jinda jsme jeli přes Vuničky. Byloť to Michalovo rodiště, kdež jeho rodiče měli hospodářství se zahradou. Pozoroval tam, jak mu kluci srážejí hrušky, i dal oprátky panu Čapkovi, kluky dohonil a hodně vypráskal.

Tamtéž spatřil pan chirurg Čapek u dvora velikou rozložitou rostlinu, kterou opatrně vytáhl pomocí nože i s kořenem. Bylť prý to sliz (*Malva rotundifolia*), jehož kořínků hodlal užítí co léku.

Mladý Ratzler měl koníka, jímž jednou přiklusal do zámku. Sestoupiv chtěl mě naň posadit, čemuž jsem vzdoroval s velikým křikem, bezpochyby ohrožen ještě případem hříběte v Budyni.

S otcem jsem prostoupával špýchary, chlěvy, sklepy s krajáči mléka a smetany. Bývali jsme od šafářů častěni smetanou a černým chlebem, z čehož jsem si velmi oblíbil dobré husté smetánky i dosud, ač ji trudno dostati v hlavním našem městě.

Vzpomínám si živě na otce. Bylť velké postavy, hlavy lysé. Nosíval po domácku čepičku aksamitovou, zelenou. K večeru píval pivo z korbelíku, bíle a šedě pruhovaného, jež byl dostal darem od sladovnických chasníků, kteříž byli přišli vinšovat k vánočním svátkům. Na pokrývce bylo vyřezáno sladovnické nádobí. Jednoho večera mi ukazoval kapesní hodinky v želvovém pouzdru, kdež byla

na zadní straně vymalována v emailu krásná paní. Otevřel strojek, ukazoval tyktáček a kolečka a pravil: „Až já umru, zdědíš tyto hodinky.“ —

Otec rád požertoval s čeledí. Měli jsme kuchařku Kačenku, švarnou pannu, vždy čistě vystrojenou, která se provdala později na mlýn do Roudníčku. Druhou, již jsme jmenovali „děvečku“, nazývali kolozubou Márou. Byla již obstárlá. Vdala se později za chalupníka do Žabovřesk. Obě jsme někdy s panímámou navštěvovali, když jsme byli na cestě k panu děkanovi do Budyně. Kačenka brzo zachorala, ztratila svou krásu, což mě velmi podivilo, a časně umřela. Jednou si udělal otec žert s Márou. Natrousil jí jehličí do postele a bylo pak smíchu, když si byla v čeledníku do ní lehla.

Jednou přivedl k nám pan Čapek svou mladší dceru, hezkou Pepičku, která provozovala tanec, což se nám velmi líbilo. Jinda přišel k večeru jakýs pocestný s krosnou a měl mlýnek, úplný model obyčejného mlýna, jakýchž jsem znal na vlastní oči. Byl na prodej, měl státi dva zlaté. Otec ho však nekoupil, ačkoliv jsem byl po něm velmi dychtiv.

Vzpomínám si také z toho času na obrázkovou knihu, která byla skvostně vymalována, ačkoliv nevím nic víc o jejím obsahu, jen se mi namítají mlhavé upomínky, jež nelze více prohlédnouti.

V tu dobu padá první věc, již jsem považoval za svůj majetek. Byl to dar k mému svátku od pána, jehož jsem považoval za cizího, ač byl náš blízký příbuzný. Cítil jsem

8 Z mého života

totiž rozdíl mezi tím, co mi dávali rodiče, zůstalo to vždy jejich vlastní, a tím, co mi daroval kdos jiný. Byl to Komenského „Orbis pictus“, tehdejší vydání školní se známými obrázky s textem latinským a českým. Čisti jsem arci ještě neuměl, aniž jsem obrázkům hrubě rozuměl, později mi však ta kniha sloužila za základ mého učení. Darovalť mi ji pan Erasmus Baudis, syn sestry mé matky. Byl tehdáž u nás písařem.

O prvním navštívení školy mám obraz velmi temný. Vzpomínám si jen na pana kantora Zvěřinu. Byl vysoké, vysmahlé postavy s dlouhytánským copem, jenž sobě vyznamenal na zádech kabátu popudrované ložisko. Držel v ruce buďto metlu nebo rákosku. Vzpomínám si, že povídal o zemětřesení v Lisabonu. Také přišla jednou školní komise z Litoměřic, tuším, že stranu stavení školy, neboť jsme byli brzo na to přeneseni do soukromého domu. Bylo to u Paulů v hořejším poschodí. Divno, že si docela nemohu vzpomenout, jak jsem se byl naučil čtení nebo psaní. Snad že to bylo bavení den ode dne stejné, ničím se nevyznačující v pořádném pochodu. Myslím, že totéž platí i o mnoha jiných lidech. Podobně nevím, jak jsem se naučil později němčině. Živé upomínky žádají jakousi individuálnost údaje, čemuž se nehodí postupy nenáhlé. Tehdáž jsem byl již v šestém roce. Nemohu se upomenouti, že bych byl kdy byl trestán, což by zajisté uvázlo v mé mysli.

Posílávali mě někdy zrána pro rohličky blíž masných krámů, kdež jsem se velmi zhrožoval velkých řeznických

psů. Jednou mě mladý takový holomek hodně postrašil, chtěje se mnou pohrávati, takže jsem se navrátil domů plačky bez rohlíčků. Potom mne tam více neposílali.

Méně jasné vzpomínky chovám z onoho času o svém kamarádství. Víím, jak ve škole u Paulů můj soused načmáral křídou na tabulce všelijaké klikyháky a pravidel, že je to „kancelaj“. Já na to nedůvěřivě hleděl, vzal mu tabulku z ruky, smazal a psal na to pravidelné m a n , co snad sloužilo tehdáž za základy písma.

V zámku jsem se rád bavíval s Baruškou Ratzrovic.

Říkávali, že budeme svoji. Byl to sirotek, jehož našla paní Ratzrová v společnosti s mou matkou, stojícího za času zimního v špinavé košilce někde u pustých vrat. Paní Ratzrová dala Barušku vyčistit, čistě obléknout, i vzala za vlastní. Bylo to roztomilé děvčátko, s nímž jsem hrával v „krutě“ (jmenovala se tak „grotta“, t. j. jeskyně, v zámku u vchodu zahrady) v panské zahradě, i doma v pokojích. Za krátký čas pak jsem slyšel, že stůně na neštovice, které i mne dosáhly, měly jsem jich toliko 52, i ukazovány mi jízvy ještě pozdější léta. Barušce se nedařilo tak šťastně. Po nemoci byla celá zdrápaná, až jsem se jí zhrozil. Po kráse bylo veta. Nevím, zdali jsem se změnil v svém chování k ní. Dost možno, neboť jsem byl již co dítě velmi jemného citu krásy.

Jiné, však nemilé kamarádství jsem měl s Pavlatou, synem vrátného, as osmiletým. Jednou mě navedl, abych hodil kočičku s pavlánu u schodů k zámecké zahradě. Učinil jsem to. Ještě vidím, jak se lehce vznášela

10 Z mého života

vzduchem, rozprostřevši nožky a ocas, a jak hbitě utíkala po schodech zas nahoru. Chlapec pak neměl nic důležitějšího než běžet k mým rodičům a obžalovat mě. Nevím, zdali mu to věřili, kočka však mlčela a měla mě ráda jako dříve. Ještě jednou vystoupil na scénu ten nezdárný Pavlata. První dny po smrti mého otce vyřal mi, nevím proč, notnou facku. Tu bylo nařikání mé matky, opuštěné vdovy, litování ubohého sirotka, až mne to samého dotklo! Později šel Pavlata na vojnu a ukázal se i doma.

Blíží se doba úmrtí mého otce. Byl ostatně zdrav, jenže někdy pokašlával. Povídalo se, že si uškodil na zdraví, když za času císaře Josefa II. byl ustanoven pro urovnání daní a zřízení katastru za měřiče, při čemž prý se byl notně nastudil.

O posledním dnu jeho živobytí mám živou upomínku. Vyšel se mnou odpůldne, bylo to v neděli, na procházku za bažantnici kolem břehu Oharky. Spatřili jsme, jak vyskočila ryba z vody. Byl to okoun, jak pravil otec. Při návratu jsme zdaleka viděli sládka Bucholce, jak se blížil po strništi. Otec na něho namířil španělkou, jako by ho chtěl zastřelit, pak se v rozprávkách vrátili do zámku. Matka byla téhož dne návštěvou v Budyni na děkanství. Otec byl zvečera velmi nepokojný, cítil v prsou jakousi úzkost. Okolo desáté hodiny přijela matka a přinesla s sebou krásného ovoce (byloť to na podzim), což mě velice těšilo.

Potom se šlo spat. Otec spával ve vedlejších

jednookenním pokoji. Bylo to asi o dvanácté, slyšeli jsme ho pokašlávati. Potom volal slabým hlasem. Matka tam vběhla, i já se za ní blížil. Viděli jsme otce zápasícího již se smrtí. Hnisavá pěna stála mu u úst, vykonal poslední vzdechnutí —

Přišel panský chirurg Čapek a uznal, že otec umřel následkem tajného vředu v plicích, nebo, jak to jmenoval, apostemu. Já arci neměl ponětí o té události. Matka padala ze mdloby do mdloby, Čapek měl s ní dost namáhání.

Tu jsem spatřil na stole otcovy hodinky, a že jsem slyšel, že otec umřel, vzpomněl jsem si, že mi je někdy daroval za dědictví, když prý umře. Pročež jsem je zajal pravě: „Když otec umřel, budou moje!“ Okolostojící slyšeli to s trpkým úsměchem.

Tyto hodinky chovám dosavade a přeju sobě, aby zůstaly rodinnou památkou mým nejpozdnějším potomkům.

Historie těchto hodinek jest tato:

Moje matka Rosalia a její starší sestra byly dcery panského šafáře, jménem Šafránka, ve Vlachově Březí, panství to dietrichsteinském. Nablízku bydlela v Dubském zámku hraběnka Cukrová, rozená Thun-Hohensteinová, která byla pro svou dobročinnost a čilý duch vůbec známa a milována. Tato sobě zvláště zamilovala ony sestry, jež se vyznamenávaly tělesnou krásou.

Starší poslala do Budějovic do jakéhos vychovacího ústavu, kde byla chována po pansku. Po svém návratu byla provdána za tehdejšího vrchního vlachobřezického

12 Z mého života

Baudise. Moje matka neužila takového vychování. Když byla odbyla nejpotřebnější učení na škole triviální, byla dána sestře pod opěku, aby se vyučila domácímu hospodářství, k čemuž bylo dost příležitosti, ano si tehdáž úřednictvo počínalo po panskou. První její milovník byl jakýsi pan Protiva z Vodňan. Nevím, čím byl. Matka si často na něho vzpomínávala s jakousi útrpností. Později byla provdána za mého otce, tehdáž kontribučního ve Vlachovu Březí. Potom byli přeloženi do Libochovic, kamž přišel otec co obroční. K sňatku dostala matka darem od hraběnky Cukrové ony hodinky.

Pan děkan jí dal obrázky svatého Josefa a svaté Rosalie podle křestních jmen obou manželů. Byly malovány v blízkém městečku Bavorově. Jsou dosti sličně malovány. Chovám je dosavad co rodinnou památku.

Mám také v paměti pohřeb svého otce. Byl pochován u svatého Vavřince na blízké výšině, kde kostelíček tento se hřbitovem panuje nad Libochovicemi. Hrob jeho se nacházel několik kroků před vchodem do kostelíčka.

Ještě si vzpomínám, s jakým nářkem mé matky se vykonal tento průvod, jak její přítelkyně, paní vrchní Ratzrová, ji těšila a ovdovělé připovídala vši možnou pomoc. Celou tu událost jsem slyšával od své matky bezpočtkrát vypravovati známým přátelům.

Paní Ratzrová byla žena velkomyslná, něco mužné povahy. Ráda vedla jakýsi dvůr, čemuž se zdatně hodili nižší úředníci a mladí písaři. Tam také náležela co krásná žena moje matka. Paní Ratzrová ji zaopatřila po celý rok

tenkou přízí, má matka se v tom hlavně vyznamenávala a její vřetýnka byla povšechně obdivována. Co týden posílala po všechna léta bochánek bílého chleba. Ke každé hostině byla zvána, kdež se zvláště dobře znala v kuchyni. Při stole bylo matce od mužských všemožně holdováno, a ačkoliv byla pouhá Češka a německé slovo vypustila jen někdy pro žert, rádo se německé úřednictvo uvolovalo s ní jakž takž hovořiti po česku.

Také později se paní Ratzrová postarala hlavně o to, abychom byli, já totiž a můj bratr Josef, dáni do Mikulova na Moravě co choristé, já do piaristického, bratr do kolegiálního semináře, při čemž jsme mohli studovati gymnasium.

Po smrti otcově vymožená matce slušná pense s dostatečným deputátem, any se účty po otci nalézaly v nejlepším pořádku. Otec nesloužil dlouho, zemřel v 40. svém roku. Matce bylo dovoleno zůstávati v zámku ještě čtvrt roku. Pamatuju si, že za ten čas bylo matce kdys uloženo vystrojiti za slušný peníz hostinu všelikým lovcům vrchnostenským z blíž i dále a jak se ke mně ti páni chovali lichotivě.

Jiný obrázek z oné doby mi živě utkvěl. Den po smrti otcově spadl barometr nad psacím stolem, rozbil se a rozlila se rtuť, s kterou já se dlouho bavil rozděluje ji na menší kuličky a zase spojuje. Tento obrázek jsem zrýmoval v jedné písni v Douchových knížkách pro děti.

Poté jsme se přestěhovali do města k Štětinovům. Bylť on městský písař a spolu malíř. Bavil jsem se větší část dne

14 Z mého života

v jeho pokoji s ženou a dcerami, Marjánkou a Madlenkou. Paní jeho sloula co učená a dávala naučení libochovickým holkám, v čemž jsem se účastnil i já. Nejraději jsem se díval na malování páně Štětinovo. Maloval obrázky svatých a také historické předměty, zvláště z nařízení pana děkana Rudiše, kdež vymaloval také pokoje. Rozumí se, že ne bez mého účastenství.

My jsme zůstávali v hořejším poschodí. Byt byl, jak se pravilo, nezdravý a já z toho upadl v dlouho trvající nemoc. Dostal jsem po celém těle vředy, které byly nakonec zhojeny najednou jako divem pomocí jakés mastičky, kterou byl naskytl matce jakýs mastičkář na jarmarce. Zůstal jen po tom ještě lišej pod levým kolenem. Pravilo se, že v masti bylo utrejchu.

Mohl bych napsati celý pathologický životopis až do pozdního stáří o chorobných postupech v svém těle.

Trpěl jsem také od té doby někdy na psotník, jenž býval provázen závratí, ohnivým vířením a křečemi, jakýž (poslední nápad) jsem přestál ještě ve 14. roce.

Štětinová měla ještě jednoho syna od prvního muže, Malinu, jenž byl štafirem, nevím kde. Přicházel někdy na návštěvu domů a také maloval. Jednou maloval na skle obrázky pro lucernu magiku, mezi nimi, jak si vzpomínám, krokodila, jak sedí na něm mouřenín a vtírá mu palici napříč do tlamy. Jindy namazal mi na prkénko lopatkou celou řadu olejových barev, na něž jsem se nemohl dosti nadívat. Maloval také pokoje. Jednou vymaloval v mé přítomnosti u pana purkrabího Nováka

vysoko na stěně pavouka s dlouhými nohama, druh to roztočů (*Phalangium Opilio*). Když pak pan purkrabí k večeru přišel a darmo se namáhal chtěje ho shoditi tyčkou, tu jsme se srdečně vysmáli.

Po roce přestěhovala se matka s námi do jiného bytu, zdravějšího, na domlouvání pana chirurga Čapka. Bylo to u Paulů, dům náležel vdově po jakéms vojenském důstojníkovi. My zůstávali v přízemí, ona v hořejším poschodí. Byla Němkyně a jen špatně se smlouvaly s mou matkou. Měla dceru velmi krásnou, Paulinu, a syna asi dvanáctiletého. Vzadu na dvoře byl ještě přídomek, kde zůstávali Buchholcovic, pozůstali po sládku: babička s ohromným voletem, Němkyně, vdova a dvě dcery. Starší se jmenovala Kačenka. Dále v pozadí na dvoře byla louže a u zadních vrat zahrádka s několika švestkovými stromy a zelinami kuchyňskými, s chlívem pro krávu a chlívky pro prasátka. Na dvoře řádily husy a všeliká drůbež.

Docházel jsem ještě pilně k štětinovům a byl jsem tam jako domovem.

Když otec umřel, bylo mi 6 let. Matka měla bratra Josefa ještě při prsou. Já ho kolíbal a byl svědkem jeho dětinského vyvinování. Mezitím jsem chodil pilně do školy. Však málo mi zůstalo upomínek na to, co se tam dělo. Žil jsem svorně se svými spoluškoláky, učil se, avšak bez zvláštního vyznamenání. Po smrti Zvěřinově stal se učitelem neboli kantorem pan Just. Byl z novější školy josefínské. Měl dva školní pomocníky. Ve vyšší třídě, kde jsem já sedával, byl pan Johannes, jehož jsem velmi

16 Z mého života

miloval, v nižší třídě pan Mareš. Pana Johanna si hlavně oblíbila matka má. Byl velmi vlídný a úslušný, také vzezření dosti spanilého, červených tváří, modrých očí, plavých vlasů. Okousával si nehty, jež byly velmi zkaženy, jako okoralé. Umřel časnou smrtí. Matka oň velmi bědovala.

Následující léta, roku sedmého, osmého, devátého, postupoval jsem v učení ve škole a také muzice jsem se přiučoval. První můj instrument bylo pikolo. Pan děkan Rudiš si zamyslel zříditi z nás chlapců tureckou muziku, při které příležitosti jsem se stal fejfarem. Dále jsem se učil zpívat a hráti na housle. Všecko dle nabídnutí paní Ratzrové, která se již starala o mou budoucnost.

Musím se zmíniti o svém tehdejší kamarádstvu. Rád jsem mimo školní hodiny odpoledne navštěvoval rodiny některých svých spolužáků. Na děkanství byli dva chlapci, příbuzní pana děkana, jeden Rudiš, druhý Turinský, o jichž osudech jsem se dál ničeho nedověděl. Vedle školy zůstával pan Konvalina, hospodář na děkanství, měl dvě dcery, moje spolužačky, s kterými jsem se rád bavíval a všelijaké kejkle a šprýmy provozoval před nimi, čemuž se i stará paní ráda usmála. V nejbližším domě zůstával krejčí Berka. Měl tři syny, s prostředním, Venlíčkem, jsem byl kamarádem. Slýchal jsem tam povídky, jež pan mistr vypravoval sedě na výstupku, mezi jiným i o královské bleše a j.

V nejzazším domečku na cestě k Dubanům zůstávala rodina Mikulova. Rodiče oba i synáček všecko maličké,

drobounké. Rád jsem tam chodíval, chovali se ke mně velmi šetrně. Mikula byl mým nejlepším kamarádem až do poslední doby mého meškání v Libochovicích. Onť byl jediný, jenž k nám docházel. Vystavil mi theatr, figurky se šaty uměl zdobně vystřihovat. Také někdy předčítal panímámě. Zastihl jsem ho ještě po svém návratu z Vratislavi a vždy se k němu chovám přátelsky. Ještě je naživu a městským literákem.

Jeden z hlavních a pro mne důležitých domů byl Cejkovic. Starší syn Josef, jenž ještě nyní provádí po otci mydlářství, byl asi o dvě léta přede mnou, mladší, Jan, byl mým nejlepším kamarádem. Přišel později do Prahy, sloul co výtečná hlava, zúčastnil se při studentské legii roku 1805, stal se později justiciárem v Polné a zemřel v mladých letech. Byly tu ještě dvě dcery. Staří kupovali pilně české spisy, tehdáž vycházející, zvláště Krameriusovy. Za těch pár let jsem vyčerpал celou jejich bibliotéku a čítával matce za večera, kdy jsme oba zplakali někdy nad osudy našich reků. Zvláště nás zajímala historie o Jenovefě, o Meluzině, o Fortunátově kloboučku, smutnohry Leara, Makbetha a j. Také jsem čítal Eulenspigla, Rybrcola na krkonošských horách, Telemacha, Robinsona a j. — Nabyľ jsem tím do desátého roku tolik češtiny a takovou zásobu slov i pojmů, že všechno pozdější němčování nebylo s to české jádro docela vytrhnouti a je nahraditi německým.

Ukazuje to na důležitost národního jazyka co základu organismu mysli lidské.

Vedle Štětínů bydleli dva chlapci, Němci, na výměnu, aby se naučili česky, někde od Litoměřic. S nimi jsem se též bavíval, ač mi jejich vzezření bylo cizí. Starší, asi čtrnáctiletý, se jmenoval Stumpf, mladší Hoffmann. Jeden z nich se stal později kupcem v Teplicích, u něho jsem přenocoval na svém východu do Prus. S mladším jsem prohledával obrázky v německém vydání Písma svatého. Stumpfu jsem viděl jednou v zimě před okny Štětínovic rozsekávati klouzačku, což mi bylo velmi nápadné, neboť jsem v tom viděl jakousi urputnost proti kamarádům.

Byla tehdáž asi zima dosti krutá, neboť sněhu napadlo uprostřed Libochovic tak vysoko, že v něm byly prohloubeny stezky od jedné strany k druhé, že převyšovaly mou hlavu, ač jsem byl chlapec sedmiletý.

Vlevo od Paulů, kde jsme bydleli, nejbližší můj známý, neřkuli kamarád, byl Stuchlý, rozený blb, což mě velmi zajímalo. K jeho starší sestře, jež byla dosti hezká, jsem chodil o velikonocích s pomlázkou. Otec byl mydlář. Na dvoře byl houf ostatků z loje, velmi smrdutý, co se mi náramně hnusilo.

Jak jsem byl tehdáž citlivého čichu, dokazuje se tím, že, když jsme byli jednou na oběd u Štětínů a vidličky a nože měly cínové rukověti, zhnusil se mi ten zápach cínu tak velice, že mě až mdloba napadla.

Vedle Stuchlých byl můj spolužák Edelmann. Sedával vedle mne ve škole. Byl tváří silně červených a trpěl věčně na rýmu. Psával, jak se říká, nosem po rukávě. Umřel v mladých letech na souchotiny.

Konečně v panském dvoře meškal můj nejzamílovanější kamarád Jan Janda, později školský pomocník pana Justa. Tam jsem denně docházel pro smetanu, kterou jsem rád mlsával po cestě, zvláště z velmi bílého místečka, kde jsem myslel, že jest nejchutnější. Byl to však jen odlesk od politury hrnečku. Panímáma vždy po nose poznávala, zdali jsem se byl dopustil mlsání, což mi bylo velmi podivno. S Jandou jsme hrávali na houslích na školním dvoře duetta Pleilova, jež nám byl k tomu uchystal v letních dobách pan kantor.

Jednoho času se přistěhovala do Libochovic herecká společnost, kdežto se celé publikum rozplývalo v slzách. Jinda se provozovaly kusy s marionety v obecním domě, kdež hlavně pimprle provozoval směšné šprýmy. Mezitím se bouchalo, střílelo, prach se rozněcoval, což mě náramně lekalo. Bylo to znamení chorobné napnutosti mých nervů, neboť jsem byl právě po jakési nervové nemoci.

Po přestěhování se k Paulům padl jsem do nemoci, nervové prý horečky, kdež jsem potrval bez smyslů mnoho dní a často trpěl na psotníky. Matka se tehdež obrátila od chirurga Čapka k panu Löwymu, jenž si byl získal její důvěru svou útulností nad Čapka, ačkoliv tento byl učenější, jehož však sobě méně vážila pro jeho rozmarnost. To přece nevadilo, že zůstal naším dobrým přítelem po všechen čas.

Při rekonvalescenci poslala mi paní vrchní Ratzrová kastlíček s tuši a štětíčkami, takže jsem se mohl tím baviti v posteli celý čas svého pozdravování. Moje meškání u

Štětiny dovedlo tolik, že jsem uměl dosti dovedně vykresliti řádnou figuru člověka, koně, psa a jiných zvířat, vysmíval jsem se jiným chlapcům, když načmárali na papíře tužkou nebo uhlím na stěně nehorázné figury, a vždy jsem jim to hleděl opravit. Také jsem na stěně u okna vymaloval myslivce v zeleném kabátu, jak střílí, se psem, což matka chovávala a okazovala co důkaz mého umění.

Poslední léto mého pobytu v Libochovicích se mi zachtělo nechoditi do školy, neboť jsem již dostatečně vyčerpal školního učení, i tvářil jsem se nemocným, vyležel v posteli několik dní, což mě tak zeslabilo, že jsem potom vstav mohl sotva choditi.

Moje matka měla v deputátu čtyři sudy piva, z nichž větší část prodala, ponechavši sobě jen tolik, co stačilo pro domácí potřebu. Brávala pivo z pivovaru navroubek. Bylať to dřevěná liština, kde bylo po straně naznamenáno nářezem, kolik mázů si byla vybrala. Já chodíval pro pivo s vroubkem a džbánekem, což jsem činíval velmi rád, neboť mi byl pivovar místem řekl bych mystičným: samé tmavé místnosti, zapáchající chmelem i sladem, rozložené pod celým zámkem.

Byla tam chmelovna, velká sladovna, kde se slad přitíral na železných deskách, tmavá spilka, kde spávali chasníci, ohromný sklep, lednice, kam se led pouštíval z „krůty“. Největší místnost zaujímal chladnice, veliké, čtverhranné. Po stranách byly hluboké strouhy, o nichž se vypravovalo, že tam byl nebezpečně padl ten neb onen,

proto jsem tehdy velmi bojácně pokračoval vedle nich, až jsem se dostal k božímu světlu, kdež stála ohromná kád', do které se slévalo z chladičů pivo, z kádě pak nabíralo kohoutkem do sudů. Bylo to místo u kádě dost světlé s východem po schůdkách na venek, kde stál naproti panský mlýn, kamž jsem také rád chodíval a obdivoval se jeho složení.

Chasníci v pivovare i mlýně mě rádi vidívali a rádi si počtveračili se mnou.

Také mlýn mi byl vzácným místem, kde si matka pod vlastním okem semlívala část deputovaného obilí na bílou i na černou mouku pro pečivo a chléb. Byl jsem ve mlýně jako doma. Kmotr mlynář a mlynářka měli mě rádi, krupář měl vlastní oddělení a dělával nám kroupy. S práškem a s ostatní chasou byl jsem dobrým přítelem a vážil jsem si toho vysoko, že hledíce na mou zvědavost nakládali se mnou tak rozumně.

Vedle pivovaru ve vlastním domečku zůstávala paní kmotra Rybová, po druhém muži Švábová, jejíž syn, Šváb, byl mým kamarádem, kteréhož jsem často navštěvoval.

Podle domku běžela ulička, kdež se fortnou vcházelo na zámecké nádvoří. Vpravo pak v koutě stál dům sládkův, kdež jsem byl také jako doma. Vedle pak byl domek bednářův. Díval jsem se rád na bednění sudů a kádí a zvláště jsem si oblíboval na vůni rozpustlé smoly, což ukazovalo na dráždivost mých plicních ústrojů.

Vedle bednáře byly panské marštale, kdež jsem se rád bavíval s panem Johannesem, kočím pana vrchního, s

dlouhytánským copem, i také rád do sebe lykal vůni, jaká panuje v konírnách, což opět okazovalo na jakýsi plicní neduh. Říkáno mi, že jsem v dětských letech, o čemž arci nemám vzpomínky, zachoroval na zapálení plic, čehož snad sledy vězely ještě v těle.

Naproti konírnám byla velká kašna a vedle zámecký kostel, v jehož věži byla umístěna vodárna, kteráž vyzdvihovala zvláštním strojem vodu z Oharky a jí zásobovala pivovar, zámek i celou panskou zahradu, kdež bylo několik kašen a vodotrysků.

Ze zámku vedla zvláštní chodba do kostela na kůr, kde snad chodívalo před časy panstvo na služby boží. Tu dobu, o které mluvím, byl již kostel vzdvižen a sloužil co sýpka na obilí. Byly tam ještě zbytky oltáře a na stěně na obmítce obraz obřezání Ježíšova s Jáchimem, z jehož úst vycházela psaná slova: „Jesus erit nomen eius.“ Pod obloukem chodby vycházelo se na prostrané hradiště před zámkem.

Vchod do zámku byl nazpůsob mostu, s obou stran jakési příkopy, v levém byla dvířka, vždy zavřená, vedoucí do zahrady. Na tom konci stál dům zahradníkův, odkudž měl vyhlídku po celé zahradě, aby dohlédal, co se tam děje. Před zámkem stála hluboká studně se stříškou, kolem a hřídalem, jimiž se voda vyvážela po řetězích v okovech.

Vpravo od zámku, přímo od domu zahradníkov, běžel dlouhý dům s podloubím, jen na přízemí, kde bylo sídlo purkrabího, vpravo velká kancelář, kuchyně, špižírny a slušný byt.

Od zahradníka podél celou stranu až ke dvoru zájímající byla stavení zahradnická, kde se chovalo zahradnické nářadí, kde byla zvláštní místnost pro semena, jiná pro přezimování vzácných rostlin a jiné. Dále sledovaly toutéž řadou skleníky nebo, jak jsme jim říkali, „gloshausy“. To šlo až k samému dvoru, tam hraničila zahrada s bytem šafařovým a s dvorními chlěvy.

Zahrada byla zřízena ve vkusu starofrancouzském. Měla tři oddělení.

První oddělení bylo před zámkem, kde sestupovaly od balkonu pohodlné schody, vytesané z pískovce, ohrazené sloupovaným zábradlím; pod nimi byl ve výklenku zvláštní vchod do pivovaru, vždy zavřený. S obou stran schodů stály dva ohromné pně lipové, jejichž větve byly uměle rozloženy na zvláštním lešení a zastiňovaly lupením vpravo i vlevo od jedné strany k druhé prostor šířky samých schodů. Před schody byly dva ozdobně figurované záhony květin rozličného druhu podle změn ročních počasí. Oddělení to bylo ohrazeno železným zábradlím z prutů, všelijak točených, zhotoveným se třemi otvory k zavírání, střední, největší, s dvěma křídly, dvě ostatní po jednom. Cesty, jako v celé zahradě, byly pokryty drobným obláskem. Vpravo byla vysoká zeď na straně Oharky s velkými otvory a sloupkovaným zábradlím, odkud byly vyhlídky na řeku, mlýn, protější zahrady a stromoví, až kde se končil obzor Šebínskou výšinou.

Druhé oddělení zahrady bylo mnohem větší, veliký čtverhran, uprostřed vodojem s vodotryskem, jež vy-

pouštěli mořští bužkové. Po čtveru jeho stranách byly veliké čtverhranné záhony s klikatými cestičkami, uprostřed pokryté křovím a kvítím, jen vnitřní rohy byly vyhloubeny odpovědně vodojemu. Kolem nich byly dlažby z širokých pískovcových ploten. Po pravé straně běžely mezi zděnými sloupy ploty z dřevěných tyček malovaných, uprostřed podobná vrata naproti mostu, jimiž se sestupovalo po dvojitých schodech vlevo k panské hospodě, vpravo ke mlýnu. Souběžně s těmi ploty běžel vysoký špalír a podle něho dlouhý záhon, jenž býval na jaro posázen samými narcisky, jejichž vůni jsem se zvláště blažil, a dosavad neznám blaženější vůně nad onu.

Třetí oddělení zahrady bylo vyšší, dělilo se od druhého zvláštní hradbou a sloupovitým zábradlím. Vedlo na ně dvě široké schodů. Toto bylo největší ze všech, podlouhlý čtverhran. Na pravé straně čněla vysoká zeď. Bylo na ní znáti sledy starých maleb na obmítce. Uprostřed byl široký otvor se sloupovitým zábradlím s vyhlídkou dolů na chmelovnu, na řeku, na protější zahrady, luka, pahrbky a les. Na předním konci té zdi byl zvláštní otvor, kde se sestupovalo po dřevěných schodech dolů k chmelnici; na druhém konci podobný otvor se zábradlím, pod nímž byl menší vodojem. Po levé straně běžela řada skleníků, na konci s domečkem pro zahradní pomocníky. V létě stály naproti citronové a oranžové stromy. V prostředním rozsáhlém prostoru byla vyložena veliká rozmanitost zahradnického umění. Hned vpředu podle

dotčeného zábradlí běželo od jedněch schodů až k druhým pásma růžových keřů, dále sledovaly dva veliké boskety z vysokého živého plotu s malým, nízkým otvorem dovnitř, kde bylo kvítí a křoví besídky s drnovým sedadlem a kamenným stolem. Dále ku prostředku zase záhony ozdobně vykreslené, špalíry, stromy koulovitě ostříhané, pyramidy, mezi tím záhony květin a t. d. Na konci čněla zase vysoká zeď širokým otvorem, jímž se mohlo i vozem jeti dolů do kuchyňské zahrady dvěma širokýma cestama, povlovně sestupujícíma.

Tu se šířila kuchyňská zahrada, oplývající podle počasí ročního tu šparglem, tam kapustou, mrkví, celerem, karfiolem, cibulí a česnekem, petrželí, salátem a t. d. po rozložených záhonech. Vlevo stála na dřevěných sloupcích ohromná fíkovna, kteráž se pokrývala podle počasí. Tamtéž byla vrata, vedoucí do dvora, odkud se přivážel potřebný hnůj. Konec byl zase zavřen vysokou zdí, kdež vedla velká vrata do polí. Vpravo též běžela vysoká zeď, uprostřed s vraty, která vedla dolů do ovocnice. Od vrat též sestupovaly dvě široké dráhy pro pěší i povozy. Vlevo byla dřevárna. Ostatní prostor byl vysázen stromy ovocnými všelikého druhu, velikosti i stáří.

Vpravo byla ovocnice, oddělená dřevěným tyčkovým plotem od chmelovny, vlevo vlastním příkopím se dělila od bažantnice, naprotější strana hraničila s břehem Oharky. Tam stál mladý dub, pod nímž mi jednou otec ukázal galusové kuličky nebo duběnky a vypravoval, jak povstávají a že se užívají na inkoust. Jednu jsem vzal s

sebou s dírkou od hmyzu provrtanou, již jsem přechovával ještě mnohá léta.

Bažantnice na mne činila zvláště jakýsi tajemný dojem. Byla hustě pokryta křovím a vysokými stromy, mezi nimiž se plížily cestičky s bílým pískem, pocházejícím od sousední Oharky.

Tam jsme jednou zastihli, procházejíce se s otcem, matkou a p. Čapkem, zajíce, chyceného velkou železnou pastí a nerázně kvičícího. Pan Čapek ho vytáhl a dal mu rukou za ouška, já nevěděl proč; zajíc se utišil a pan Čapek ho zaobalil do šátku a vzal s sebou. Pašť byla posypána pískem, takže ji bylo sotva vidět, a otec poučoval, že se musí v bažantnici po těch cestičkách kráčet velmi opatrně.

Vedle bažantnice byl domek pro dřevaře a východ do polí k straně radovesické.

Dovolil jsem si popsati zde obšírněji panské zahrady, neboť byly od prvních let mého dětství až do posledních mého pobytí v Libochovicích mým hlavním rejdištěm, kdež jsem se svobodně pohyboval ve přírodě, ačkoli všelijak přistřižené. První, francouzská zahrada, byla jako krásná panna, v starofranckém oděvu ušnořená, avšak mimo ty ozdobné příkrojky byla přece tvář sličná, obnažené lokte, unášející nožky a oko tak důvěrně vzhledající, jako milého děvčete vesnického. Jinak to bylo ve chmelnici, v kuchyňské zahradě, tam všechno přísně rozestaveno v řadách a v záhonech jako ve vojště nebo u robotníků na polích. Nenucenější obraz poskytovala ovocnice a konečně bažantnice, po břehu Oharky se

rozkládající se svými květnatými palouky, byla příroda sama, avšak ne divoká, ochočená rukou a myslí lidskou.

Do divoké přírody byl vzhled jen zdaleka podán do černého Středohoří s jeho čedičovými velikány, mezi nimiž se rozkládala žírnými poli nejúrodnější krajina, uprostřed níž se porozkládal Hanšburek jako přísný mudrc.

Ředitelem panské zahrady byl pan Ziegler z Němec, někde od Mannheimu, uměl se však dobře porozumět se svými dělníky. Mně jeho čeština byla nápadná, i věděl jsem dobře, že jest to čeština německá, mně dobře známá i u jiných osob, u Paulů, u pana Ratzra a všelikých cizích hostů. Mezi dělníky choval vždy také asi dva mládence nebo adjunkty, kteří se věnovali vyššímu zahradnictví. Měli v skleníku zvláštní oddělení, kdež jsem viděl na velikém stole reisbrey, cirkle, lineály, skřínky na barvy a jiné, i tak jsem se seznámil s kreslením. Pan Ziegler vypravovával o znamenitých zahradách, jež viděl na svých cestách, zvláště sobě liboval popisovati město Mannheim jako nejsličnější, nejpravidelnější město v celém světě. Byl muž letory měkké, modrých očí, vlasů prostých, velmi přívětivý, neženatý. Já jsem se k němu lichotil, i nepozoroval jsem nikdy, že bych mu byl překážel. Také když jsem přivedl do zahrady některého ze svých kamarádů, nevzpíral se tomu, ačkoli přísně vylučoval každého vetřelce, že jsem se až podivil hrůze, která šla z něho tenkrát.

Vrátím se zas k domácímu krbu, k své matince. Byla

svého způsobu žena výtečná, postavy vysoké, štíhlé, očí snědých, tvářnosti velmi pravidelné, kůže skvělé, ani příliš otlá ani suchá. První léta po otcově smrti byla ještě zásobena skvostnými šaty, i nemohl jsem nepozorovati, jak se v neděli strojila, když chtěla jíti do služeb božích.

Vidím ještě ty hedvábné šaty barvy měnivé ze zelena do violova, dole s širokými řasami, vzadu na korsetce zvláštní faldy. V zimě oblékala skvostný kožich cinobrové barvy, hedvábný, s hermelínovými výložky, uvnitř vyložený srstí tchořovou, již tehdáž křiklavý mému citu. Okolo čela obvázala napudrované „tupé“. Ve skříni chovala na podstávkách čepce a kokrhele všelikého druhu, mezi jiným také pro zimu čubu z černého hedbáví. Pro cestování v zimě byl tak ještě „pekeš“ po otcí.

V domácnosti byla matka velmi čilá. Ve Vlachovu Březí u sestry, paní vrchní, měla příležitost přiučiti se všem větším pracím domácím. Tehdáž, kdy o fabrikách nebylo ani slechu, zvláště v malém městečku, muselo se ve větším hospodářství všechno hotoviti doma. Táhly se svíčky, dělalo se mýdlo, zabíjela se prasata v příhodném čase, dělaly se klobásy, krmily se husy šiškami, líhla se kuřata na podzim, sušilo, zadělávalo se ovoce všeho druhu; v zimě se dralo peří, předlo se; na jaro se bílila plátna, dělál se škrob, prádla bylo bez konce, v kuchyni jako v kostele, v jídelně co den jako na posvícení. Když se vdala, přišla arci na malé hospodářství. Vychovávala nás děti a tak utuchly pomalu choutky oné velkolepé činnosti.

Když se stala vdovou, zase počaly klíčiti, i viděl jsem

ji činnou na všechny jmenované způsoby, ačkoli v obvodu menším. Její hlavní zaměstnání, jímž slynula, byla příze a kuchyně. Větší díl dne a večera se zaměstnávala se služkou předením. Předla na ozdobném kolovrátku nejjemnější vlákna z nejpěknějšího lnu, ovinutého na kuželi. Služka předla na prostém kolovrátku z hrubšího lnu, z babek na kracli hrubou nit na sprosté plátno. Já motával. Hotová příze se vždy pořádala na pásma.

Vždy se chovalo několik husí, jež se podšhubávaly na peří, které jsme drávali u večerních hodinách zimních. Dělalý se co týden šišky, jimiž se husy krmily, i nebylo mi milo viděti, jak se husy cpávají, neb jsem patrně viděl, že jim to bylo nepřijemné. Pak přišla doba zabíjení husí, vyškvařování sádla, jež se chovalo celou zimu ve velikém hrnci.

Také se na podzim koupila zásoba másla, jež se přepouštělo. Svým časem také mladé prase, jež se bylo vykrmilo, zabíjeno, k čemuž pozván řeznický tovaryš, pak se oparilo, ostrouhalo až donaha. Říkávala panímáma, že jsou vnitřnosti prasete jako člověčí, ukazovala mi i pojmenovala: plíce, srdce, játra, žaludek, slezinu, střeva, ledviny; o nervích a cévách ani slova. Toť byli asi počátkové mého anatomického a fyziologického poznání!

Že by byla matka dělávala svíčky, nemohu si vzpomenout, měla však skleněné roury dole s úzkým otvorem pro knot, i vykládala mi, jak se svíčky dělají. Také nevím, zdali sama hotovila mýdlo, že se ale v tom zná, viděl jsem z jejích výkladů. Také si vzpomínám, že jednou dělala škrob

30 Z mého života

z pšenice napolo rozemleté, již polila v neckách vodou a nechala státi až do kysání, při čemž se škrob usazoval na dně. Měli jsme necky větší i menší. Byly vydloubány z velkého kmene, dlouhé asi pět střevíců, pozůstalost po větším hospodářství, druhé, na způsob menší vany, pro menší prádlo.

Co se týče kuchaření, nebylo hostiny na děkanství libochovickém a budyňském, kdež by nebyla pozvána matka, aby řídila kuchyňské práce, kdežto i já měl všeliké zaměstnání i také pamlsků. Točil jsem rožeň, míchal vaječní těsto, strouhal perník, syrečky, tloukl v moždíři všeliké koření, mrskal bílky na pěnu i j.

I v domácnosti, ač dosti skrovné, zbývalo dosti na práci pro čiperného Honzíčka. Deputát poskytoval matce dostatečnou zásobu pšenice i žita, větší díl toho se odprodal handlíři, jenž zůstával ve vlastním domku na konci mostu, jen asi třetina stačila pro domácí potřebu. Toť se u kmotra mlynáře semlelo.

Měli jsme díži a dížku pro chléb rezný a bílý, dělalo se těsto, lopatkou se vydělávalo, dalo se kynouti pokryto prostěradlem, utvořily se bochníky a bochánky, kdež i já jsem si pro sebe ukutáel bochníček. Pod krbem byla pec na pečení chleba, i tak se upeklo chleba na několik neděl. Z prachu dělaly se šišky pro husy. Ostatek upotřeben na krmení prasátka. Když byl chléb upečen, skrojila se skyvka z jednoho bochánku, vydloubala se střídka, dalo se tam kus čerstvého másla a skyvkou přikrylo. Máslem nasákla

střídka, pak se vybírala lžičkou, na čemž jsem si zvláště pochutnával.

V síni stála veliká truhla z měkkého dříví pod silným zámkem, tam bylo několik přehrádek, jedna pro výražkovou mouku, druhá pro mouku režnou, chovaly se tam kroupy, krupice, vejce, v jednom truhlíku byly otruby. O zemčatech nebylo ani vidu ani slychu, ty se jen někdy kupovaly od kramářky. Hrubé kroupy v polívce jsem jídal nerad, tím raději malé krupky, perličky, hodně nažloutlé v polívce šafránem. Ta truhla jednou z nedopatření dostala hosta, i byla načisto vyklizena. Také o dříví se někdo někdy pokoušel. Nebylo týhodne, kde by se nebyly dělaly vdolky s povidly, sýrem a perníkem, podobně lívance, kdežto já jsem sobě vyléval na pomaštěném kotlíčku všeliké figury.

Na svátky se dělaly koláče všelikého druhu se sýrem a rozinkami, s povidly, mákem, podobně buchty a buchtičky. Někdy dělala matka veliký štrudl. Rozválelo se těsto na stole, sypalo se mandlí, rozinek, perníku, zaobalilo se a byl hotový štrudl. Ten se pak zatočil závitkovitě a upekł ve velkém rendlíku. Koláčů a buchtíček se vždy napekla veliká zásoba, díl se z nich uschoval, větší pak díl jsem roznášel do zámku, na děkanství a jiným sousedkám, při čemž nikdy nezapomenuto na paní domácí, která byla dost skrovně živa se svým synáčkem a dcerou z malého nájmu svého domku a z malé vojenské pensíčky.

Někdy se pro mne naskytlá zvláštní práce, když byla veliká hostina u vrchních. Tu poslala paní vrchní v necičce

nadělané jemné těsto, z něhož jsme měli hotoviti nudle, flíčky a karbounky. K tomu měla matka zvláštní prkénko o několika polích, všelijak pruhovaných. Na něm jsme dělávali pomocí rafičky z větších flíčků karbounky všelikého druhu, při čemž jsem rád dopomáhal se zvláštní oblibou.

Moje matka se znala ve vaření dobré kávy. Nevím, na čem to záleželo, hlavně asi na pražení. Měla k tomu vlastní plechový bubínek, navařená káva se čistila rybím měchýřkem, pro příchut' se přidávala napřážená zrníčka šípková — v tom snad záleželo hlavní tajemství. Když paní Ratzrová chtěla způsobiti dobrou chvíli, poslala matce zásobu kávy, cukru a pečiva a pozvala se na kávu.

Matka ve svém vdovství, jsouc zproštěna polopanské společnosti úřednické, vrátila se ráda k svým přirozeným mravům, stala se zase prostou Češkou a byla zvána v městě i na vsi na posvícení, aneb když se vystrojila nějaká bohatá svatba, kdež já jsem vždy byl věrným nohsledou.

V městečku byl hlavně zámečník, jehož jméno jsem zapomněl, oblíbeným šaškem, který přicházel zvat s fáborem a rozmarinou na posvícení nebo na svatbu.

Matka svým zdravým rozmarem, jsouc při tom jako někdejší úřednice velevážená, rozveselovala celou společnost. Při tom se házely cukrové koláčky, cukrovaný anýz a všeliké jiné cukroví pod stůl a za stůl, kdežto nescházelo nikdy kluků, kteří se se mnou potýkali pod stolem a za stolem o ty milé pokrutky.

Jinak to bylo na děkanství v Budyni, kdež jsme byli váženi co vzácní hosté a kdež i já zasedal slušně při stole. Jednou jsem statně nic nebral, nechal minouti i nejchutnější pečeně a koláče. „Schází ti něco, Honzíčku, že nic nejíš?“ ptal se pan děkan (jmenoval se Brixi). Já se naň podíval zhluboka, i usmívaje se odpověděl jsem ostýchavě: „Já čekám na cukrové!“, což arci přicházelo na stůl teprv na konec hostiny.

Mohl bych ještě uváděti nekonečný počet takových upomínek.

Milý čtenář vidí z toho, že jsem měl u matky dosti praktickou školu. Musím se však přiznati, že mi o školském zbylo upomínek velmi málo. Tehdáž ještě nebylo ani zmínky o věcném vyučování, z něhož by mi arci byly utkvěly mnohé známosti. Hodiny mýjely jednotvárně souhlasným čtením, psáním, počítáním, jednoho dne jako druhého. Kdož by byl sobě vylovil z tohoto moře něčeho kloudného? Teprv poslední dvě léta, když nastalo cvičení v zpěvu a na houslích, činily soboty a neděle, kdy se provozovala mše, příjemné zastávky, nebo když se provozovala jakás hudba na děkanství.

Vzpomínám si, že jsem co školák přivádíval matku do nemalých rozpaků svými nekonečnými otázkami o tom a onom, proč a nač a jak? Matka odpovídala, dokud mohla, až mě pak někam odeslala nebo dala dovolení navštívit toho neb onoho kamaráda.

Na tresty od matky mám málo vzpomínek. Někdy mě odbyla, když jsem to zasloužil, malou faňorou, však

nebylo to k pláči. O plačtivých dobách si sotva vzpomínám. Jen na jeden trest jsem dlouho nemohl zapomenout, protože byl dle mého zdání nezasloužený. Na dvoře za Buchholcovic zůstávala nájemnice se svou dceruškou, jež se vyžívala příležitou prací. S tou jsem se jednou škádlil a zavíral ji do chlévku, ona však nerozuměla žertu a žalovala na mne matce. Když jsem se pak vrátil domů, ohřála vodu, strčila do ní metličku, já se na to díval nevěda, co to znamená, nejsem sobě vědom žádného provinění. Pak mi kázala se svléci až na košilku. Bylo mi asi osm let, i byl jsem, jak řečeno, velmi citlivý. Tuť vyňala metlu z hrnce a notně mi vyšvihala, pak ke mně měla sermon, že nemáme ubližovat chudým a sirotkům. Já se s pláčem omlouval, že to byl jen žert, avšak již bylo vykonáno. Mně však utkvěla ta událost hluboko v mysli, zvláště to slovo „ubohý sirotek“, jak nás matka sama někdy jmenovala.

Moje chůva — jmenovali jsme ji škaredou Annou, neboť její tvář byla celá posypána širokými pihami — byla ostatně dobrá osoba ke mně a později zvláště přítulná k bratru Josefovi. Měli jsme ji proto velmi rádi. Byla z Budyně, kde meškala její matka Bětuška. Ta k nám přicházela návštěvou, zvláště za zimního času na několik dní, aby se ohřála. Sloužila někdy ve vojště císařském co markytánka za časů Josefa II., i zúčastnila se u výpravě proti Turkům, byla při obležení Bělehradu, povídala o pandurech, o řezání hlav Turkům, o požárech,

plundrování a j. Měl jsem obrázek, líčící obležení pevnosti Bělehradu, jež mi vykládala. Uměla též povídati krásné pohádky a pře- podivné báchorky, jež jsme všickni rádi poslouchávali za času dlouhých večerů zimních u kamen na lavici.

Její dcera měla v hlavě nekonečnou zásobu písniček všeho druhu, jež uměla zpívatí příjemným hlasem a s příslušným pathosem. Mně se ovšem líbily, ač mi její tvář odporovala. Měla také malý, tlustý, umouněný kodex písni, vyšlých toho roku, koupených na jarmarcích.

Také moje matka znala ještě z let svých mladistvých, selských, množství písniček, jež zpívala při přízi a domácím zaměstnání, až se rozléhaly po celém domě.

Rozumí se, že i já jsem se jim naučil, že mě následovaly celé živobyty doma i v cizině a že se s nimi setkávám radostně, kdykoliv se mi představují nově ošaceny v nových sbírkách, nebo jejich hudbičky provozují plným orchestrem na veřejných místech.

Moje matka měla též na paměti nevyčerpatelnou zásobu všelikých přísloví a průpovědí, jež pronášela při každé vhodné příležitosti. Že se hojně opakovaly, utkvěly mi v mysli pro celé živobyty. I ještě dnes jich užívám rád dokládaje: „Jak moje nebožka matka říkávala.“

Z náboženství jsem se od matky naučil málo. Byla nábožná pro sebe. Ctíla svatou Trojici, Pána Ježíše, Matku Boží, několik svatých patronů českých a světic, svatou Annu, babičku Ježíšovu. Měli jsme obrázek v rámci, kde svatá Anna učí holčičku Marii čtení, což mě velmi

dojímal. Choval jsem zásobu svatých obrázků, bylo jich už asi dvacet. Dostával jsem ten neb onen od pánů páterů, i ukládal jsem je v papírové obálce u matky, jež mi je dovolovala někdy prohlédati a leccos mi vykládala o vlastnostech a pomoci svatých. Zvláštní důvěru měla matka k Panně Marii cho- těšovské (ves to na panství libochovickém). Tam putovala jednou v mé těžké nemoci a mne jí obětovala. Uzdravil jsem se brzy na to zázračným způsobem. I později často tam chodívala se mnou a konala svou modlitbu před milostným obrazem. Mne to málo zajímalo, nerozuměl jsem matčiným citům, matčiným představám. Větší srozumění a soucit jsme měli společně u čtení života Pána Ježíše, zvláště při jeho umučení, kdež se nás až do slz dotýkaly všeliké city, politování, zanevření proti jeho soudcům, katanům, proti židovské luze.

O církvi jsem se nedověděl nic, ač snad o ní bylo učeno ve škole. Matka sama měla o církvi sotva jakés ponětí pro samé kaplany, faráře, děkany, biskupy a papeže.

Jeden obrázek z mé dětské věrovědy mi utkvěl navždy a bude mě sledovati do mého skonání: víra v nesmrtelnost, v trvání ducha a osobnosti po smrti. Matka mi povídávala o zemřelém Emanuelkovi, že se stal andělíčkem v nebi, že si tam hraje pod ochranou Marie Panny s děťátkem Ježíškem. Podobný obraz jsem povážně pozoroval vymalovaný na zdi nade dveřmi Konvalinova domu vedle městského pivovaru, kde Marie sedí a šije, svatý Josef hobluje a Ježíšek sobě hraje s andělíčky.

O zemřelém otci byl matčin mythus zase jinaký.

Nevím, zdali si myslela otce v očištcí nebo v nebi, neboť se horlivě modlívala za spasení duší v očištcí, avšak, nechť byl tu nebo tam, musil mívati dovolení nás navštěvovati, s námi se zabývati, neboť matka učila, že nás nevědomě obchází, že všechno ví, co činíme i myslíme, nad dobrým se raduje, nad zlým se horší a lituje.

Tato nauka učinila ve mně veliké vražení. Nebyl jsem nikdy sám, vždy u přítomnosti milovaného otce, jehož památku jsem tím více zachoval. Kdybych tenkrát byl umíral, byl bych zrovna letěl do matčina nebe.

Co dítě jsem se bával smrti. Jednou, leže čelem na rukou, myslil jsem, jako bych byl umřel — a vtom jsem se hned octl na tomtéž místě v téže osobnosti. Jak těžko jest odtrhnouti se sama od sebe! Později jsem se spřátelil se smrtí, trpě někdy na omdlení. Potom — až na poslední léta — jsem ani na ni nepomyslel. Nyní ji zvědavě očekávám.

Moje matka měla dvě modlicí knihy, obě v kůži vázané, se zlatým řízkem, jednu velkou, „Klíč nebeský“, pro všední den, silně spotřebovanou, druhou menší, Zachovalejší, ve zvláštním pouzdře, pro neděle a svátky. Z těch uměla čísti dost hbitě, však jiných knih zhrožovala, ačkoliv nepochybuji, že by byla i v nich dovedla čísti.

Když již jsem u vypravování o náboženských věcech, musím se zmíniti také o jedné, která náleží snad jakž takž k církevním, totiž o ministranci čili posluhování u služeb božích. Mělať pro mně v bližší budoucnosti dosti dobrý výsledek. Poslední léta, než jsem se odebral z Libochovic, zamiloval mě sobě mladší pan páter, kaplan

Emanuel Schiffner. Bylť rozený Němec, i bylo znáti při kázání na jeho výslovnosti, že jím jest. Slul v městečku svou velkou učeností, neboť měl velký šrák knih všeliké velikosti, folianty, kvartanty a osmerky, větším dílem latinské, snad i řecké a hebrejské. Ten nás někdy navštěvoval a já též k němu někdy přicházal k večeru. Vida mou čilou mysl, jal se mě učití čísti latinsky, ano i řeckému alfabetu mě naučil. Když jsem uměl dosti hbitě čísti latinu, dal mi knížečku, kdež byly vypsány články ministrance při mši. Těm jsem se naučil brzo nazpaměť. Pak mě odevzdal staršímu chlapci, zkušenému to ministrantovi, jenž mě měl naučiti posluze při mši svaté. Ten hrál na kněze s knihou, hrníčkem a miskou a nařizoval mi, jak mám státi, klečeti, choditi, přenášeti, nalévati atd. Pak to přišlo ke skutečnému posluhování spolu s ním při malé mši, kdež mě slušně naváděl ke všemu.

Musím se přiznati, že jsem se velmi nezapně choval při těch obřadech a jen pod jeho přísnou dohlídkou něco vyvedl. „Contiteor“ arci šlo, jako by bičem mrskal, ale „amen, et cum spiritu tuo!“ a jiné takové odpovědi zameškal jsem velmi často, Bůh ví, kde bloudily moje myšlenky! Dokonce při velké mši, kde sloužili čtyři ministranti a své funkce měl také sakristán, byl jsem celý zmatený. Proto jsem to také nikdy nepřivedl tak daleko, abych sloužil na pravé straně.

Musím se přiznati, že tato nemotornost v pohybech a předepsaných obřadech mě sledovala po celé mé živobyťi.

Proto jsem se také nehodil k tanci, ke hrám na divadle, obsluhám při stole, a jakékoliv bývaly malé služebnosti.

Pravil jsem, že mi to učení ministranci později dobře posloužilo. Když jsem přišel do Němec, do Mikulova, do druhé třídy triviálky, tehdáž zvané „skribendy“, byla to má jediná zásluha, která mně — pouhému Čecháčku — dodala jakousi přednost před druhými Němci a mne vystavila za vzor, že jsem uměl hbitě čísti latině.

Ale i jinak se mne ujímal páter Emanuel. Chodíval jsem k němu pod večer, a ačkoliv se přicházelo do děkanství starým Vysloužilým hřbitovem, nic jsem se toho nehrozil. Páter Emanuel byl lysý, nosil napudrovanou paruku, která měla okolo šíje kadeř otočenou okolo dřevěného válečku nazpůsob rohlíčku. Tu odložil po domácku a skvěl se svou hladkou lysinou, modrýma očima, něco vyboulenýma, plnou červenou tváří co boží slunečko, takže jsem po prvníkrát z toho až užasl.

Okazoval mi knihy s obrázky a vykládal všelicos. Jednou mi půjčil kvartant s sebou domů. Bylať to jakás astronomie. Tam byla vyobrazena všeliká souhvězdí, mezi nimi také Orion, kterého jsem doma na večer pozoroval zřejmě naproti nám k poledni. I tento obraz jsem živě podržel po celé živobyті. Vykládal mi také o planetách, kometách, o soustavě sluneční, že země nestojí, ale se točí okolo své osy a vlastní drahou se pohybuje okolo slunce. Také mě upozornil na padající hvězdy a vyvracel pověru, že má každý člověk svou hvězdu, která když padne, že umře.

Když jsem se odebíral z Libochovic, dal mi knížečku v pergamenové vazbě, tištěnou švabachem, kde byly vyloženy všeliké části mše a svátečních obřadů. Byla asi z času jesuitů. Dlouho jsem ji choval, až se mi bohužel ztratila s jinými knihami. V Mikulově jsem ji míval v kostele a přečetl jsem ji několikráte. Byl v ní páterem Emanueleem zapsán můj křestní den podle zápisní knihy kostelní.

Mým křtitelem byl starší pan kaplan, páter Johannes Sattler. —

Páter Heinrich Larcutu v Bavořích napsal obšírnou knihu o fosforenci všelikých těles, nechal je ozářiti sluncem déle nebo kratěji a pak zkoušel jejich světlost v jistém zatmívacím nářadí. Výsledek toho zkoumání byl, že všechna těla, ozářená více méně sluncem, svítí všelijak ve tmách. Zkoušíme cos podobného, když vkročíme do tmavého místa, n. p. do sklepa. S počátku panuje čirá tma, znenáhla se vyskytují zraku našemu předměty, až se konečně rozhlédneme dosti jasně.

Tak se mi děje při spisování tohoto životopisu. S počátku jsem se potácel jako ve tmách, představovaly se mi po jedné jen nejstarší upomínky, nejčastěji opakované, a nyní, čím déle na ně hledím, tím více se osvětluje jejich okolí až do nejmenších podrobností. Nechci jimi nuditi čtenáře, zdají se mi příliš malicherné a snad jich použiju někdy ve společnosti sbírky psychologických drobností, které připravuji pro veřejnost.

Chci nyní vypravovati o našich bližších a dalších poutích s matkou.

Nejčastější bývala do Budyně několikráte za léto. Málokdy jsme chodili nudnou, ač kratší cestou poli přes Radovesice a Žabovřesky, obyčejně jsme se dali libochovickými zahradami přes Ostrov k myslivně, kde zůstával o samotě můj kmotr, pan fořtmistr Haseler. Tam jsme zůstali obyčejně přes oběd. Kmotr byl svobodný starý pán s dlouhým copem, Němec, měl hospodyně. Domek byl dost úhledný, při straně se zahrádkou, v síni byly jelení hlavy, ve velkém pokoji obrazy, rytiny, všelike skupení honecké a honby na jeleny a kance. Měl také dost bohatou zbrojírnu. Byl velmi dobrý pán a vysoce si vážil mé matky, s níž také uměl dosti dobře porozprávěti a požertovati svou lámanou češtinou. Mne — bývalo to v létě — častoval výborným ovocem. Poctil nás nezřídka výborným bažantem nebo zajícem, jež přinášel myslivec v zelené kazajce s brašnou.

Odpoledne pak to šlo po břehu ramene Oharky, jež obtáčí řečený Ostrov, budyňským lesem do Budyně, kde jsme bývali přívětivě přijati na děkanství od pana děkana Brixí a od hospodyně, panny Dorotky. Byl pro nás ustanoven zvláštní pokojík. Na jedné posteli, pravila jednou matka, ležel prý jeden starý pán, jenž trpěl na podagru, a že jest ta nemoc velmi nakažlivá. Já jsem se té postele velmi varoval. Na děkanství jsme byli jako doma. Bylo mi volno pohybovati se ve všech pokojích. Také

zahrada byla dost hezká a velká po dvou položeních, plná skvostného ovoce, po stěnách víno, broskve, vprostředku zelenina se zakrnělými stromečky hruškovými a jablkovými, mezi nimi také kdoule, které jsme chovali na podzim pro vůni v pokojích. V dolejší položení bylo trochu pusto: višně, švestky, hrušky, jablka, bez ladu a skladu, okolo obruby angreštu a rybízu, na konci dvířka na předměstí, kde se chodilo na děkanský dvůr.

Vedle našeho pokoje byl spací pokojík pana děkana, kde měl oltářík s klekátkem a přihrádku s knihami. Dále se šlo do malé jídelny, kde též byla skříňka s knihami za sklem. Tam byla velká bible Kutnohorská s množstvím dřevorytin, na něž jsem se nemohl dosti nadívat. U každého byl výklad, co obrazí, ježž jsem čítal, abych porozuměl obrazu.

Tam jsem se také nejprv seznámil s novinami Krameriusovými. Na první straně byl vytištěn andílek s trompetou, s které visel prapor, označující asi pověst novinářskou.

Na druhé straně našeho pokoje byla veliká jídelna o třech oknech na ulici, se zvláštním vchodem, kde se dávaly velké hostiny. Na konci ještě jeden pokojík s jedním oknem a všelikým náčiním, kde se chovaly na podzim ovoce a hrozny. Zvláštní tmavou chodbou se chodilo do zahrady z prvního poschodí. Po pravé byl malý pokojík pro staršího pana kaplana (jmenoval se Antonín).

Do děkanství byly z ulice dva vchody, jeden vraty na dvůr, kde byly stodoly, mlat, chlěvy, hnojiště, obydlí

pro chasu, druhý vchod, menší, fortnou do přízemí, kde vlevo byl byt mladšího pana kaplana, dost obšírný pokoj s třemi okny; nevím více, jak se jmenoval mladší kaplan. Byl milovník hudby, nosil též paruku jak pan páter Emanuel s vůklí nazpůsob rohlíčku, hrál výborně na violincello a dával někdy kvartety, kdež mne arci nemohli potřebovati, ač jsem byl také houslista a hrál v Libochovicích na kůru.

Pak sledovaly schody nahoru a schody dolů do sklepa, kde jsem vídával veliké ucháče s mlíkem na ustání se smetany, která se pak sebrala a tloukla na máslo v máselnici, kdež se mi dostalo hrnečku výborného podmáslí. Naproti byl vchod do kuchyně, veliké, široké, s dvěma okny na dvůr, s velikým ohništěm a pecí na pečení chleba, koláčů a housek. Z kuchyně se šlo do čeledníku, podobně prostraného, s okny na ulici. Tam jídala čeládka a tam se hotovilo všeliké pečivo a jiné pro kuchyň. Také pan děkan prodlíval tam někdy po domácku.

Vzpomínám si tu na pana Suchánka, jenž byl budyňským učitelem. Také tam jednou bydlel pražský student, jménem Nedbal, rodič vlachovobřezský. Trpěl právě na zimnici a v nápadu zimy strčil hlavu do trouby, aby se ohřál, což mu pokládáno velmi za zlé. Já jsem se později přesvědčil sám, že, když je nám v těle mrazivo a dáme hlavu do otvoru teplých kamen, že to velmi ulehčuje.

Později, když jsem přišel do Prahy na studie, navštívil jsem Nedbala několikrát, byl advokátem, ženat a bezdětek. Po krátkém čase jsem slyšel, že se ten párek, ač dosti mladý,

odebral brzo po sobě na věčnost. Toť mě upomínalo na marnosti života lidského.

Budyňské děkanství bývalo pro mne dobrou školou.

Časté hostiny, kdež matka vládla kuchyní, a dost velké domácí hospodářství poskytovalo leckterých zkušeností, seznámení s všelikými hosty, již se starali o malého synáčka a všelijak nasycovali jeho zvědavost, nemálo přispělo k očilení mého ducha.

Naproti děkanství bydlel měšťan Šír, kam jsem docházel a hrával s jeho synkem. Byla tam zahrada, kde jsme jednou vyhrabali rybníček: když jsme učinili prstem díru, naběhlo tam vody snad pro blízkost Oharky, tekoucí okolo. Povídáno mi, že někdo z té rodiny trpěl na měsíčnost, že vstával v noci, že ho měsíček přitáhl kolmo po zdi na střechy, že mohl ve tmě čísti a t. d., což mi bylo velmi podivné. Můj kamarád později studoval a posledníkrát jsem ho poznal co prefekta na gymnasiu jičínském, kdež jsem ho navštívil jednou na nocleh, cestuje z Vratislavi do Prahy.

Děkanskou ulicí vyjde se na dosti prostrané náměstí. V pravém koutu stojí zbytky někdejšího velkolepého zámku, jenž ležel v zříceninách po velikém požáru. Jen malá část jest upravena pro příbytky hospodářských úředníků. Vedle brány stál domek pro vrátného a naproti byly všeliké chodby zřícenin, kdež jsem se procházel s jakousi hrůzou. V obývané části zůstával pan purkrabí, jehož tlustá, hezká žena mě měla ráda, a když jsem je

navštívil, častovala mě krásnými hruškami a broskvemi neb hrozny.

Pod hradem byla dobře opatřená zahrada, jež sestupovala až k břehům Oharky. Hraničila se zahradou Šírovou.

Uprostřed náměstí stojí dost úhledný kostel s vysokým křížem, naproti podloubí, kde visely u radnice dvě vzácnosti budyňské: drak, o němž kolovaly rozličné pověsti (byl to vycpaný krokodil) a pak něco kulatého na železném háku, jmenovali to „koleno obrovo“, nevím, co to bylo, též mi nevědomo, kde se nacházejí nyní ty věci nebo kam přišly.

Vlevo od radnice bylo menší náměstí, kde stály hospoda a masné krámy. Býval tam týdenní trh.

V ulici, vedoucí k Velvarům, stojí u příkopů dům někdy Purkyňovský, nyní jej zakoupil starší pan kaplan. Poslední časy tam zůstávaly dvě sestry, jež měly náhrobek na hřbitově u Marie Sněžné. Na jednom stál železný kříž s pouzdrem a dvířkami, na nichž byl vlastní nápis z průpovědí Šalomounových. Ukazovala mi jej matka, pravila, že ta panna dosáhla přes sto let. Před dvěma lety jsem navštívil hřbitov, našel kříž, vyprosil jsem si od děkana pouzdro, dal napodobniti nové, opsal nápis a chovám u sebe; nový pak zaslán zas do Budyně. V tom nápisu však dosáhla jen asi 60 roků; snad to byla její sestra, jež dosáhla onoho stáří, nevím, pověst však musí býti na něčem založena.

Jednou provozoval v Budyni jakýsi kejklíř své kunšty

na provaze, jenž byl zavěšen od jedné strany ulice k druhé. Chodil po provaze sem a tam, věšel se a houpal, dal si vytáhnout stolec, na němž pil a jedl, i říkali okolostojící, že to není s dobrem. Mne to však popudilo, že jsem potom se svými kamarády vyváděl podobné kunšty na provazích, napnutých na půdě k vyvěšení prádla, věšel jsem se na ruce, provlékal nohy mezi hlavou a provazem, visel jsem na pouhých nohou atd. Toť byly moje první pokusy tělocviku.

Jinou delší cestu jsem konal s matkou přes Prahu do Vlachova Březí na sňatek Kejnarův, jež slavil s dcerou hospodyně tamějšího pana děkana.

Kejnar, muž dosti obstarlý, jehož znala matka, ještě když byla v zámku vlachobřezském, měl se státi sládkem panského pivovaru v Libochovicích. Poslali pro nás zvláštní příležitost. Jeli jsme přes Veltrusy, kde jest dosavad veliký přívoz. Vůz vjel na prám, my vstoupili a já myslel, že je to most, neboť se zdálo, že stojí, an jsem se procházel sem a tam, jen mi bylo podivno, že se pohybovaly okolní břehy. Konečně přistál prám na protější břeh, my vystoupili a nemyslel jsem jinak, než že jsem se procházel po mostě.

Jelo se dále až do Prahy, kde jsme se uhostili na Malé straně v hostinci „u zlatého šífu“. V Praze jsme pobyli několik dní. Když jsme šli z Malé strany po mostě na Staré město, kde pobíhalo na malostranské straně po pravé několik domků a krámů v kus mostu, nemoha pohlížeti přes kamenné zábradlí na řeku, nemyslel jsem jinak, než že

jdu po ulici. Tak jsem se opětně mýlil: tam jsem měl prám za most, zde most za ulici.

Jaké vražení učinily domy a paláce pražské, nevím si vzpomenouti.

Když se poskytla opět nová příležitost, jeli jsme novou silnicí, vytesanou ve skalách, ke Zbraslavi, i byly mi nápadné ty skalné sluje, jaké dodnes viděti u Chuchle.

Co se dalo po cestě, nepamatuji, také slavnosti v děkanství a na zámku nezůstavily živého vražení. Zdá se, že těch novostí bylo příliš mnoho a že se střídaly příliš rychle, aby se byly vtiskly do mysli mé hlouběji.

Nazpátek jsme jeli do Libochovic ve společnosti s Kejnarem.

Mé pobytí v Libochovicích se klonilo ku konci.

Dopisováním a odporučováním od strany pana vrchního vymoženo mi místo v Mikulově v knížecím semináři u piaristů, kde jsem měl studovati gymnasium, zastáváje spolu služby zpěváka v chrámu piaristickém.

K tomu však bylo třeba zvláštní zpěvácké zkoušky, která se měla odbývati u piaristů ve Slaném. V Budyni byl kancelářským pan Slunéčko, rodič ze Slaného. Ten se tam chystal na návštěvu k rodičům a vzal mě s sebou. V hospodě jsme zažili slanské slané vody, která mi byla velmi odporna. Ještě před poledním mě dovedl pan Slunéčko k panu rektorovi, jehož jméno jsem ani nepoznal. Bylo to asi roku 1798. Předložil mi jakousi mši, musel jsem po udání tónu na houslích zpívati „benedictus“ prima vista, což se mi jakžtakž podařilo. I bylo po zkoušce.

Následek toho byl, že jsem byl přijat co skutečný chorista do semináře mikulovského.

Cestu tam a svoje události za času svých studií gymnasijských budu popisovati v článku druhém.

K tomu se však Jan Ev. Purkyně nedostal, zato máme od něho ještě návrat z Litomyšle přes Prahu k matce do Libochovic roku 1807 a tamější nový pobyt vylíčený v úvodě k „Výryvkům z mého života“, které podány výše.

PO DEVÍTI LETECH.

Roku 1807 jsem vystoupil z řádu piaristického, kdež jsem byl prožil tři léta. Pudila mě do něho čistá touha po vzdělání vědeckém. Neznal jsem, i nemohl znáti, ukončiv latinská studia na gymnasiu mikulovském (1804), vyšších ústavů vědeckých nad řád piaristický. Vrozené mi puzení po vyšším životě duševním kázalo mi pohlédati na mé učitele co na vyšší bytnosti pozemské, jichž následovati bylo mou nejvřelejší žádostí.

Toť bylo pohnutkou vstoupení mého v řád.

Podobná pohnutka mě z něho vyvedla.

Poznav čtením poněco stav novější literatury v Německu a v jiných zemích kulturních a obdivuje se jejich výtečníkům, poznav též osudy stárnoucích kolegů klášterních, záhy vysílených školským namáháním, zhrozil jsem se podobného osudu, očekávajícího i mne. K tomu se přidalo seznámení se s filosofií Fichtovou, která živými slovy líčila povolání pravého učence ve společnosti lidské, určení ducha lidského k neobmezené svobodě duševní, počal jsem roz- myšleti o jiném, blaženějším stavu svého života, i cítil jsem v sobě dostatečné síly zjednati sobě samostatné postavení ve světě, ano i slávychtivost mě silně pudila nastoupiti svou vlastní dráhu.

Baviv se dosud v klášteře pouze studiiemi filologic-

kými a historickými, obrátil jsem nyní vzhled na básnictví, a sice české, znaje básně Puchmíra i Nejedlého, pak na filosofii, jejíž duch byl osvobodil ducha mého, ano se ve mně vzbudilo hluboké tušení, že vyvedu něco znamenitého v přírodovědě, o níž jsem měl arci jen matné ponětí.

Toť byly hlavně pohnutky, jež mě pudily do svobodnějšího života. Snad i příklad mých spolukleriků, z nichž vystoupili z kláštera mimo mne ještě dva, popudil mě k následování.

Ku konci srpna r. 1807 po skončených školách octl jsem se na svobodě, obdržev od provinciála řádné propuštění. Putoval jsem per pedes apostolorum z Litomyšle k Vysokému Mýtu, kdež jsem našel přívětivý nocleh u pana děkana, jehož jméno jsem bohužel zapomněl.

Byloť to žalostné cestování!

Z malých úsporů a z poskytnutých dáreků zjednal jsem sobě světský oděv, dosti slušný, mezi tím i nové boty ze silné kůže, až příliš volné pro mé nohy. Nosívali' jsem dosud od let chlapeckých jen střevíce. Po první hodině mé chůze byla vlněná punčocha i s patou do krve rozedrána tvrdým opatkem. Můj dobrotivý neznámý spolucestovatel zul mi boty a já — uvolněn — klusal jsem dále po punčochách.

K večeru jsem dorazil do řečeného města, přijat vlídně od pana děkana, jenž ukazoval mladému vyklouzenci vřelé účastí a až do noci si se mnou se zalíbením pohovořil

latinsky, neboť byli jsme tehdáž piaristé proslulí co dobří latiníci.

Ještě před večerí mě provedl mladší pan kaplan po městě a za městem ukazoval bažinaté místo, kdež se prý prýštily kyselé vody léčivé, jichž okolní lid užívá. Bylo mi dost krušno choditi v bolestných botách po městské dlažbě, leč ukrutná slušnost to kázala.

Ráno, rozloučiv se s přívětivým panem děkanem, ana mi strčila paní hospodyně do kapsy hodný kus pečeně, obalené papírem, spěchal jsem po silnici prosto k půlnoci, kdež bylo někdes nalézti Prahu.

Rozumí se, že jsem za městem svlekl boty, navléknuv je na pocestnou hůl, a dále pokračoval v punčochách. Tyf byly prodrány za pár hodin donaha, i pokusil jsem se prvníkrate v svém živobytí pošlapávati boso. Silnice byla úpravná, postranní pěšinky jako mlat, i nevadilo mi to namnoze, jen ty houfy šutrového kamení, jimž se byte vyhýbati co dvacet kroků, plodily mi nemalé nesnáze svými ostrými rohy. Na cestě mě dohonil ten neb onen pocestný, vyzvídal se o mně, vypravil svůj život a klusal dále.

K večeru jsem se po trpkém putování čtyř mil blížil k jakémusi městu. Po silnici již vpravo vlevo počínaly domky se skromnými zahrádkami. Ptám se člověka, jdoucího s pole, po jméně toho města. On se na mne úsměšně podívá pravě: „Toť každý ví, že je to Přelouč.“ Poslušně jsem děkoval a spěchal dále. Teprva v hostinci

jsem se dověděl, že měl onen člověk mou skromnou otázku za urážku, jako bych se chtěl vysmívati Přelúčanům a je nutiti, aby vyslovili pověstné jméno svého města. Slýchal jsem sice povídati kousky o Přelouči, ale nevěděl jsem, že by byla opravdu na světě nebo tak blízko.

V hospodě jsem vzal teplou lázeň na nohy. Hospodský mi radil, abych si namazal před spaním plošky noh lojem, setřeným s pivem, což výborně působilo a ráno vyšed vyšlapoval jsem sobě boso co mladý kůň bez podkov.

Téhož dne jsem dorazil až do Plaňan, kdež jsem přenocoval, přijat mile od faráře. Zdá se, že byli tehdáž páni faráři tomu naučení, přijímati hostinsky cestující piaristy, kteří se ročně o feriích přestěhovali podle regule řádu z jednoho konventu do druhého, aby nikde nezdomácněli, jako to bývá u vojska. Nevím, zdali panuje tento pořádek ještě dosavad. Přispíváť tenkrátě nemálo k udržení chudoby, neboť pocestné, podané řádem, bylo tak malé, tuším groš na míli, že klerik cestou lehce utratil, co byl sobě za rok nastřádal. Nyní to bude asi jinak. Tehdáž měli páni Petrini (duchovní světští) jakousi útrpnost s tímto chudým tuláctvem clericorum pauperum scholarum, i považovali je jako svoje, zvláště ana regule nebyla tak přísná, jako u jiných řeholníků, i nebylo divu, že se k nim chovali přívětivě, zvláště k vyklouzencům, jimž rádi přáli ten trochek svobody, jíž užívali sami. Tak jsem si vykládal jejich vlídné chování ke mně. Přidružil se k tomu předsudek o naší učenosti, ač ta nebyla příliš velká. Přece

však jsme vynikali jakousi vzdělaností filologickou, takže se s námi mohlo mluvit po latině. A toť bylo, co mi valně přispělo na mé pouti per parochos.

Tak jsem se dostal až do Prahy, kdež jsem se ubytoval v jakéms hostinci na Poříčí, rozumí se v šenkovně.

Ještě téhož večera jsem nemohl odolati, abych ne navštívil divadlo. Byloť to pro mne zvláštní novinkou. Usadil jsem se na galerii, na tak zvaném „dobyččím trhu“, hned do první řady, a to vším právem, nebť jsem vyčekal hodinu na otevření. Nebudu popisovati své obdivování toho skvělého osvětlení (čistým olejem), těch krásných dekorací, těch statných pánů a paní, kteří spolu mluvili nevšedním jazykem a živě se pohybovali po jevišti. Dával se Schillerův „Fiesco“. Titulní roli hrál jakýsi herec ze Sas, jehož vysoká němčina mě velice urážela jako přepjatá a nepřirozená, an jsem od mládí zvykl slyšeti i mluvit čistou rakouštinu, jíž jsem položil základ na gymnasiu v Mikulově na Moravě, hašteře se s tamními „hauery“, nezbednými synky vinařů. —

Po skončeném divadle jsem se vrátil do hospody na svůj nocleh na slámě, kdež byla již rozložena čtná kupa obojího pohlaví. Trávil jsem noc velmi nepokojnou dílem výkřiky pijáků, dílem škádlením uložených, konečně probuzen z tvrdého spaní pozdními pijáky, kteří podobně hledali útulku.

Ráno, zapraviv hostině, vydal jsem se Strahovskou

branou do širého kraje, kdež jsem zaměřil dobrou silnicí císařskou, pořáde boso, přímo k Slanému. Tam jsem vyhledal Cinnera, syna purkmistrova, před třemi lety svého spolukolegu v noviciátě na Staré Vodě na Moravě blíž hranic slezských. Jmenoval se klášterním jménem Bernardinus a byl tehdáž velmi nábožný, podrobuje se přísné disciplině, nekonečným modlitbám, postům, ano flagellaci, návodem jakéhosi frátera Gabriela, jenž byl dříve v Mikulově sklepníkem, dosti příznivým nám seminaristům (chóristům). Frater Gabriel byl malé, zavalité postavy a sloul z ohromné síly: se sudy, s centnýři prý jen pohrával, což jsem arci nikdy neviděl, ale pevně na to věřil a vždy jsem ho považoval s jakousi úctou, sám jsa milovníkem všelikého tělocviku. Ten se ovšem neúčastnil osobně na těch exerciciích, jen je nařizoval a jim dohlížel, a já tím méně, jsa zanesen pilnými studii.

Nyní — po třech letech — jaké změny! Cinner se stal filosofem, vystoupil z kláštera, oddal se pijatice, nevěřil ani v Pánaboha ani v čerta. Otec byl přísný Němec. Tamť jsem zůstal noclehem.

Ráno mne syn doprovodil hodný kus cesty a snažil se mi výmluvně vykládati svou filosofii. Poslouchal jsem dosti lhostejně, ani nic nenamítaje ani nevchážeje do jeho rozpravy, nejsa zvyklý chodu takových myšlenek. Měla to být filosofie Kantova. Mně bylo vše příliš abstraktní a suchopárné, bylť jsem nakloněn vlastní povahou myšlení názornému.

Konečně jsme se rozloučili a já jsem dal svému duchu

plnou svobodu, zahlobávaje se blížícím se rodištěm ve vzpomínky svých dětských let.

Ve Velvarech jsem obědval, pochutnával sobě na chlebě s čerstvým máslem a syrečkem a popíjeje dobrého piva.

Již několikrát po každé, když jsem vystoupil na výšiny, jimiž jest celý kraj přepažen, veda potoky souběžnými údolími do sousední Vltavy — vyskytovalo se známé černé Středohoří: první co předstráž osamělý, zvonovitý Říp, v pozadí na prvním místě náš libochovický Hanšburek (Klopy) s černou lidomornou po straně, s pustým bělokamenným hradem na temeni, dále Košťál a velikánská Milešovka se svou chasou po stranách, jež kryjí svými ohromnými rameny utěšené údolí teplické, kdež spěchá zněmčilá Bílina bystrým proudem do Labe.

Po cestě jsem slyšel pastuchy a oráče pěti národní, známé mi písně, což mě plnilo nevýslovnou blahostí a budilo ve mně celé světy idylické.

Okolo páté jsem se blížil k Budyni. Již zdáli se ukazoval kostelíček Panny Marie Sněžné uprostřed budyňského hřbitova, s postranní kapličkou, kdež jest upravena v podzemí řádná kostnice, vedle domeček pro kostelníka, jež jsme navštěvovali s panímámou. Spával v rakvi a měl na klekátku s křížem opravdovou umrlčí hlavu.

Když jsem vkročil do města Slánskou branou, zdála se mi ulice k nemalému užasnutí o dobrou polovici kratší

a užší, než jsem vidíval jindy. Totéž bylo s náměstím, s kostelem, stojícím uprostřed, a s ulicí, vedoucí k děkanství.

Vstoupil jsem do děkanství, abych obnovil v mysli dávno známé jeho místnosti. Z pánů nebyl nikdo doma. Hospodyně mě provodila po chodbách, do pokojů jsem ani nežádal, uvedla také do zahrady. I zde se mi zdálo všechno stísněno. Toto pozorování bylo mně, nakloněnému psychologickému pátrání, velmi zajímavé, i pozoroval jsem brzo, jak jemný a prchavý jest tento cit prostorných rozměrů a jak se mohou krátkou zkušeností urovnati a převésti na pravou míru, neboť, sotvaže jsem změřil cestu přes Žabovřesky a Radovesice až do Libochovic, již bylo toto vražení utupeno.

V Radovesicích vpadl jsem ještě za světla prosto k Mrázkovům. Mrázek byl za žití mého otce, panského obročního, statným rychtářem tamější obce. Jeho švarná žena přicházela někdy v neděli před službami božími k nám a mně, chlapečku pětiletému, přinesla vždy nějaké mlsky. Zvláště jsem si liboval na „božích milostech“, jež jsem chutě pochroupával. Moje matka, později i co vdova, chovala dobré přátelství se starou Mrázkovou. Byli jsme přítomni, když se slavila skvostná svatba její dcery, krásné Rozárky, již byla moje matka kmotrou. Není tedy divu, že jsem se udal bez rozpaků, jsa umořen cestou, k starým těmto přátelům, kdež jsem byl přijat upřímně staročeským pohostinstvím.

Stará Mrázková byla ještě dost při síle, ale cele

bezzubá, což mi bylo nápadné, an jsem jindy vidíval, když se usmála, dvě řady perel. Dcera s mužem bydleli u ní, byli bezdětní. On měl někde pivovar v nájmu, nevedlo se mu valně, musel ustoupit a čekal nyní na lepší příležitost. Byl tu ještě jeden mladší syn, jenž vedl s matkou hospodářství.

Tam jsem si dobře odpočinul v bohaté posteli a úplně jsem okřál, čímž jsem se mohl slušně představit v svém rodišti.

Ráno, posnídav sobě na sladké smetánce s černým domácím chlebem, napřáhl jsem do Libochovic.

Za půl hodiny jsem již viděl po levé bažantnici, ovocní zahradu, minul jsem panský dvůr, dům špitálský, kde zůstával pan felčar Čapek, již nebožtík, vkročil jsem do hlavní ulice, přímo chvátaje do zámku, kdež jsem doufal zastihnouti matku anebo se dověděti o jejím obydlí. Poměry prostorní v městě i v zámku zdály se již přirozené velikosti, jako bych byl svou nynější postavu redukoval na někdejší dětskou.

V zámku mne nikdo neznal, a já také nikoho.

Ukázáno mi na uličku, kde matka bydlela. Našel jsem ji chorou, prý následkem zimnice, která, léčena silně chinou, zanechala zatvrzení sleziny a sloučenou s ním hypochondrii.

Matka se netěšila příliš z mého návratu, dílem z příčiny své těžkomysli, dílem že neschvalovala mé vystoupení z kláštera, kdež mne viděla zaopatřena pro život věčný i časný.

Tu nastoupily starosti o mou další výživu, o zvolení stavu a j.,k čemuž nemálo přispívala její choroba. Darmo bylo mé přimlouvání, že se budu příště starati sám o sebe, že budu vyučovati dítky, studenty za peníze, že se lehce vyživím a třeba i jí budu posílati. Marné bylo mé mluvení, nemoc ochotně se chopila této látky, aby podávala další potravu trudnomyslnosti.

Pomalu se vyskytly ještě jiné nesrovnalosti, ba protivy duševní. Matka, jsouc vychována prostě, ač dosti pečlivě pro ženské domácí hospodářství, neměla ani tušení o změnách, které se byly udály v mém duchu klasickými studii a tříletým životem klášterním; považovalať mě pořádě ještě za onoho chlapečka desítiletého, o jehož zaopatření se byla starala mateřskou péčí před devíti lety, v čemž tenkrátě byla valně podporována svými přáteli a příznivci. Tyto jí byla odňala z větší části krutá smrt, v své choré mysli však nenalézala než beznadějnou, pustou budoucnost.

Já jsem pak byl opak toho, pln velikých myšlenek o příští činnosti na poli literárním, vědeckém, o časné výživě, spoléhaje na své síly, v nejmenším se nestaraje.

Tak jsem prožil tyto ferie dosti trudně.

S počátku jsem ani nevycházel, dokud se nebyla úplně zhojila má odřená pata, pak jsem navštěvoval zamilovaná někdy místa v městečku i v nejbližším okolí, kdež jsem se blaze nabažil vzpomínkami na svá dětská léta.

Někdejší moji školní kamarádi byli rozprášeni z vět-

šího dílu po světě, některé zastihla předčasná smrt, jeden se sám zastřelil, jiní sloužili ve vojště. Ti, co zůstali, trudili se řemesly, aniž mě vábilo jejich sprostáctvo. Nabyt jsem totiž zvláště životem klášterním a zvyklou důstojností učitelskou takového neshovívavého ducha, že mi nebylo lze vpraviti se do obyčejných maloměšťáckých poměrů. K nabytí takového populárního smýšlení jest třeba mnoholetého zkušení, obcování s rozličnými stavy, ano i zvýšeného, ohybného ducha, jenž by se uměl vměstnati do všelikých způsobů myslí. Toho jsem tehdáž byl velice vzdálen. Jakási pedantická přísnost, ano drsnost mravů mě vzdalovala ode všeho nižšího a zůstavila sobě samému. A bylo tak dobře, neb jsem tím byl uchráněn při své arci necitěné chudobě od všelikého sprostáctví, které se o mne bylo potýkalo nejednou.

Škoda, že se již byl pan Čapek odebral na onen svět! Bývalť, ač stár, mým nejlepším kamarádem. Pln dobrého rozmaru neopominul též všeličemu poučiti. Kdyby byl zůstal naživě, nebyla by nikdy dosáhla toho stupně matčina těžkomyslnost, kterou dobrý pan doktor Löwy více pěstil svým léčením než zaháněl.

Přece bylo v Libochovicích několik mužů, kteří mi rozuměli a s nimiž jsem se rád bavíval.

První byl pan děkan Böhm, jenž mě uvítal s velikou úctou a uměl oceniti mou jakous takous učenost a někdejší stav klerikální. Bylť sám exjesuita a v noviciátu v Praze. Když byl rozpuštěn r. 1773 za panování císařovny Marie Terezie řád jesuitů, stal se světským knězem a konečně

se dostal po smrti děkana Rudiše na erární děkanství libochovické. Byl muž podle mého zdání mnohostranně vzdělaný. Na zámku, když tam přibyla vrchnost (kníže Dietrichstein) s četnými hosty, býval vzácnou a hledanou osobou. Obědvával jsem u něho každou neděli, ale i v témdni jsem ho rád navštěvoval, i býval vždy vítaným hostem. Nej raděj i rozprávěl o politických záležitostech a byl dosti seznámen s touto literaturou. Ještě později, když jsem studoval v Praze, musel jsem mu zaopatřiti leckterou zapovězenou knihu v knihkupectví Calveho. Korespondoval jsem s ním ještě ve Vratislavi (1824) až do jeho smrti. Vždy jsem se od něho vracel s některým poučením.

Byl postavy vysoké, důstojných pohybů, tvářnosti velmi vážné. Smýšlení byl svobodomyslného, někdy se vyslovil o církevních a státních věcech tak příkře, že mě to až zarazilo, i byl jsem příliš skromný, abych mu byl přimlouval nebo odmlouval. Jeho kázání mne nezahřívala ani formou ani obsahem, mluvil beze vší přípravy, jak mu co napadlo, aniž správnou češtinou, dával přízvuk na předposlední slabiku jako popolsku, jen jeho postava, tvářnost a pohyby imponovaly a tím se lid uspokojil.

Druhý, jehož jsem navštěvoval a s nímž jsem rád rozumoval, byl pan Leník, měšťan libochovický. Slul co zvláštní filosof, byl mravu trochu cynického, doma v starém županu a noční čepici, málokdy v řádném oděvu. Do kostela nikdy nechodil, pravilo se, že žije v nepřízni s panem děkanem, sotva stran věcí náboženských, dříve (=

spíše) politických, nebt byl ze školy francouzské revoluce. Čítal i mluvil rád francouzský, znal dobře spisy Voltaireovy a Rousseauovy a jiné. Nebyl ženat, měl hospodáře a hospodyně, správné lidi, jichž dva chlapce přijal později za své vlastní a učinil je dědici. O hospodářství se tedy staral málo, hleděl více k penězům. Říkali, že má velké kapitály, jež si prý nastrádal, když dovážel píce v kompanii s Wimmrem rakouskému vojsku ve válce s Francouzi. Dbal jsem na to málo (ač mě jmenoval strýčkem), zajmut jsa hlavně jeho osobou. Byl postavy dlouhé, tváře přísné, drsnaté, silných obočí, bílé, přižloutlé vlasy splývaly prosto na plece. Byl silné tělesné povahy, také i duševní: když zahoukl „hau!“, přichvátali domácí až z nejzazšího dvoru. Na něm jsem poznal kus starorepublikánského občana francouzského, jakého poznati mi později nebyla nikdy dána příležitost.

Třetí, s nímž jsem obcoval, byl pan kantor Just. Jsa rozený Němec, naučil se pro tehdejší dobu dost správně česky. Avšak rád hovořil svou němčinou, když se mu k tomu podala příležitost. Ke mně se choval velmi uctivě, ač jsem někdy býval pod jeho ferulí.

Školním pomocníkem nebo mládencem byl tehdáž Janda, někdejší můj nejmilejší spolužák, k němuž jsem zachoval přátelství až do jeho předčasné smrti. Byl dobrý houslista, varhaník a vůbec zběhlý v hudbě, také jinak vzdělaný, psal, ano i básnil česky.

Druhý pomocník byl pan Mareš, již obstarlý, jehož

jsem znal od prvního dětství svého. Jeho zevnějšek byl trochu sprostácký, i hodil se později dobře za učitele do vsi Chotěšova, odkudž pilně přicházival v sobotu na průbu a na vyvedení instrumentální mše v neděli, odpoledne pískal klarinet v hospodě při muzice.

Bylo by ještě několik osobností, o nichž bych zde mohl učiniti zmínku; jen do zámku se ještě podívám, někdejšího svého rodiště, bydliště i baviště.

Staly se tam veliké změny.

Paní vrchní Ratzrová, horlivá přítelkyně mé matky, zemřela. Na jejím místě vedla hospodářství panna Josefka, sestra pana vrchního, nynějšího inspektora. Co Němkyně osvojila si jazyk český dosti špatně a stávala se směšnou na všechny strany, zvláště mé matce dávala často popud k smíchu, co však nic neškodilo dobré vůli. Jmenovala se vůbec pannou klíčnicí, byl to úřad v zámku velmi důležitý, zvláště když tam bylo mnoho hostů, jichž obsluhu měla řídit. Byla spolu chránitelkou náradí stolního, velmi skvostného, tedy osobou důležitou.

Mimo ni bydlela v zámku jeptiška velmi vážného vzezření, z některého kláštera, vyzdviženého za časů josefínských. Byla sestra zemřelé paní vrchní. Moje matka mluvila o ní s velikou úctou a já jsem se jí blížil podobně jen zevzdáli.

Inspektor Ratzer se zastavil v Libochovicích málokdy, jsa neustále na cestách po obširných panstvích dietrichsteinských v Cechách i na Moravě.

Ostatní úřednictvo mi bylo nové.

A tak jsem prohlížel jen sám všechny koutky v zámku
a v panské zahradě, kdež jsem se bavíval co dítě ...